Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-ЭЙ ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-hээ гарана | № 279 (15902) | 1981 оной декабриин 5, суббото | Сэн 2 мүнгэн.

ХҮДӨӨГЭЙ ВРАЧ

Түрэл парти болон правительствын маша ехэ анхарал hалдалгын, саг үргэлжын туhаламжын ашаар хүн зониие медицинскэ талаар хангалта манай орон дотор жэл-жэлдэ hайжарна. Энээниие нимэ тоонуудаар гэршэлэе: 1975 ондо врачуудай тоо 834 мянган байгаа hаа, 1980 ондо 1 миллиондо хүрэжэ, 10 мянган хүн бүридэ абажа [illegible] больницануудай ороной тоо энэ хугасаа соо 118-haa 125 түрэлдэ олшорhон байна. Тиихэдэ шэнэ больницанууд, санаторинууд, амаралтын байшангууд, курортнууд, пансионадууд, хүүгэдэй саадууд болон пионерүүдэй лагерьнууд ашаглалгада оруулагдажал байдаг заншалтай болонхой.

Манай республика доторшье медицинскэ эмхи зургаануудай материальна үндэhэн hуури бэхижэнэ. [illegible] Захаамнай, Баргазинай районуудта хэдэн шэнэ больницанууд, поликлиникэнууд, фельдшерскэ пунктнууд бодхоогдоо. Худөө нютагуудта ажаллахаар врачууд, тусхай дунда мэргэжэлтэй худэлмэрилэгшэд олоор эльгээгдэнэ. Врачууд болон дунда мэргэжэлтэй худэлмэрилэгшэд hайнаар ажаллаха эрхэ байдал хангагдана: нютагай Советүүд болон ажахын коллективүүд [illegible] хэрэглэмжэ хангаха асуудал шиидхэлсэнэ.

Худөөгэй ажалшадые hайнаар хангаха хэрэгтэ бүхы хүсөө оролдоогоор, мэргэжэл шадабарияа зорюулдаг эмшэлгын эмхи зургаанууд республика дотороо олон даа. [illegible] районуудай эмшэлгын эмхи зургаануудай коллективүүд хүдөө болон отаранудта ажаллажа, ажахынуудай малшадые hайнаар хангахын тула бүхы оролдоло гаргана. [illegible] Тэдэнэр худөөгэй хүн зониие медицинскэ талаар хангаха хэрэгтэ түрүү дүй дүршэлые [illegible] Бэшүүрэй районой Бага-Кударын участково больницын (ахамад врач Н. Г. Батурова), Хоринской районой Дэдэ-Тайлагын (ахамад врач О. А. Котова), Загарайн районой Загастайн (ахамад врач А. Л. Лавкин), Түнхэнэй районой Тоорын участково больницын (ахамад врач Д. Б. Ильина) коллективүүд эдэбхитэйгээр, эмхитэйгээр ажал худэлмэри ябуулжа шадана. Жэшээлхэдэ, Түнхэнэй районой Тоорын участково больницын коллективые врач Дарья Балжиновна Ильина ударидаг юм. [illegible]

Манай республика эрхим ажалаараа суурхаhан, зоной дунда хүндэтэй болоhон [illegible] врачууд олон гэшэ. Захаамнай районой [illegible] больницын врач Ольга Петровна Лосева, Гусиноозёрско [illegible] больницын врач Людмила Ивановна Кобежикова, Буряадай АССР-эй габьяата врачнууд — Бэшүүрэй районой Бага-Кударын участково больницын ахамад врач Надежда Григорьевна Батурова, Загарайн районой [illegible] участково больницын ахамад врач Виктор [illegible] Данханов, Мухар-Шэбэрэй районой түбэй больницын терапевт Екатерина Ивановна Васильева болон бусад врачнууд эдэнэй тоодо оролсоно.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ нүхэр Л. И. Брежнев партиин XXVI съезд дээрэ хэлэhэн элидхэлдээ иигэжэ хэлэhэн байна:

«Манай врачнуудай, медицинскэ сестрануудай, элүүрые хамгаалгын бусад худэлмэрилэгшэдэй [illegible]»

[illegible]

КПСС-эй XXVI съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын түлөө

ХОЁР ЖЭЛЭЙ ТҮСЭБ

«40 лет Октября» колхоз республикымнай загаhа баридаг колхозуудай нэгэн юм. Арбан нэгэдэхи табан жэлэй эхинhээ хойшо эндэхи загаhашад габшагай hайнаар ажаллажа, гүрэндэ загаhа тушааха хоёр жэлэй түсэб дүүргэбэ. Жэшээлхэдэ, колхоз байгша ондо түсэбэй ёhоор, 1500 центнер загаhа бариха байгаа hаа, үнгэрhэн арбан нэгэн hара соо 2250 центнер загаhа бэлэдхэлэй пунктда оруулаа. Жэлэй дүүрэтэр хэдэн арбаад центнер загаhа тушаахаар шиидэнхэй.

Иимэ амжалта эршэтэ ажалай эшэ үндэhэн гэхэдэ, загаhа баридаг бригадануудай урагшатай hайн ажал болоно бшуу. Алексей Иванович Темников тус колхоздо үни удаан саг соо ажаллажа, ёhотойл бэрхэ, дүршэлтэй бригадирнуудай нэгэн болонхой. Тэрэнэй бригада байгша оной үнгэрhэн арбан нэгэн hара соо бэлэдхэлэй пунктда 1600 центнер загаhа тушаажа, баhал хоёр жэлэйнгээ түсэб бэелүүлбэ. Тиихэдэ Иван Григорьевич Сахновой ударидадаг бригада мүн лэ hайн үрэ дүн түйлажа жэлэйнгээ түсэб холо үлүүлээ.

Тэрэшэлэн хэб загаhа агнагшад мүн амжалтатайгаар ажаллажа байнхай. Ангуушад И. И. Попов, А. А. Рогов, И. Г. Бабушкин гэгшэд арбан нэгэн hара соо 107 хэб загаhа олзоборилжо, жэлэйнгээ түсэб дүүргээ.

П. ГРИГОРЬЕВ.

Кабанскын район.

Артамон Семенович Мартынов Байгал-Сэлэнгын техническэ участогай эрхим электро-гагнууршадай нэгэн юм. Тэрэ бүхы наhаяа, ажалайнгаа намтарые уhан замай транспортын хүдэлмэридэ зорюулhан хүн. Зургаадахи разрядай мэргэжэлтэ Артамон Мартыновта эгээл харюусалгатай хүшэр даабаринууд даалгагдадаг.

Мүнөө жэлдэ тэрээндэ Байгал далай дээрэ табигдаха тамардаг байнуудые гагнаха даабари үгтөө hэн. Энэ даабарияа Артамон Семенович болзорhоонь урид, эрхим шанартайгаар дүүргээ. Бүтээhэн байнуудынь мүнөө Листвянка поселогой судоверфьдэ абаашагданхай, ерэхэ жэлэй навигацида Байгал дээрэхи уhан замда табигдахаар бэлдэгдэжэ байнхай.

Артамон Семенович энэ жэлэйнгээ түсэбыешье болзорhоонь уридшалан дүүргэнхэй. Тэрэнэй дүрэ зурагынь коллективэйнь Хүндэлэлэй самбарта hуулгагданхай, нэрэнь Зүүн Сибириин уhан замай бассейновэ управлениин эрхимүүдэй тоодо хододоо нэрлэгдэдэг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. С. Мартынов.
Д. БАЛДАНОВАЙ фото.

ХАМТЫН ХҮСӨӨР

Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой hү haaлиин фермын коллектив арбан нэгэдэхи табан жэлэй түрүүшын жэлэй хараа түсэб болон социалис уялгануудаа болзорhоо урид дүүргэхэ гэhэн уряа доро дэлгэрhэн социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, районой малшадай дунда түрүү зэргэдэ ябана. Haяхан КПСС-эй райкомой бюро, райгүйсэдком болон худөө ажахын худэлмэрилэгшэдэй профсоюзай райком социалис мүрысөөнэй 9 hарын дүн согсолоо hэн. Эндэ тус ажахын малшад гурбадахи hуури эзэлжэ, районой «Ленинэй зам» газетын редакциин Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдэбэ.

Никольскын фермын haaлишад эдэ үдэрнүүдтэ ажалайнгаа эршые халташье hуладуулангүй, харин тэрэнээ бүри шангадхажа, үбэлэй hарануудта үнеэдэйнгээ hү haaмыень улам дээшэлүүлхын түлөө ниилээд оролдолго гаргана.

— Үнгэрэгшэ октябрь hарада малшаднай 700 центнер hү haaха түсэбтэй байhан юм, — гэжэ колхозой ахамад зоотехник Михаил Николаевич Зарипов хөөрэбэ. — Харин даабаряа 33 центнерээр үлүүлээбди. Энэмнай тиимэ ехэ дүн бэшэшье haa, манай haaлишадай, үхэршэдэй оролдолгын аша гэжэ hананаб. Юуб гэхэдэ, октябрьнай, сэхынь хэлэхэдэ, хоёрой хоорондохи hара ха юм даа. Эгээл энэ үедэ тэжээл буйлуулдаг цехынь хүсэдөөр хүдэлгэгдөөгүй, тиигээд эдюулхэ бүдүүн тэжээлшье хоморшог байгаа. Иимэ байдалhaa hү haaли доошолдог гээшэ. Теэд бидэ энэ аюулые усадхажа шадаабди гэжэ хэлэхэ байнаб, — гэбэ.

Продукци абалгаяа дээшэлүүлхын тула тус ажахын малшад аhан шадалаараа оролдожо гараhан байна. Эндэ эгээн түрүүн юун хэгдээб гэбэл, үнеэдээ бэлшээхынгээ хажуугаар, тэдэндээ нэмэлтэ тэжээл үгэлсөө. Жэшээлхэдэ, haaгдаhан hүнэй литр бүридэ 300 грамм талха тараанай зүйл эдюулээ. Мүн бата ехэшье haaнь, хэршэгдэhэн ногоон hолоомо haaмхай үнеэдтээ үдэшэ бүхэндэ үгэдэг байгаа.

— Хари мүнөө үнеэдэймнай тэжээлэй рацион яhала баян болоо, — гэжэ нүхэр Зарипов тодорхойлно.— Үнеэн бүридэ 20 килограмм силос, 10 — 15 килограмм куузику, 5 килограмм хэршэгдэhэн hолоомо, haaгдаhан hүнэй килограмм бүхэндэ 300 грамм холимол тэжээл үгэлсэнэбди.

Ингэжэ эдеэлүүлжэ, харууhалжа байхадань hү haaлинь доошолоогүй. Эндэ хамта дээрээ 315 үнеэн тоологдодог, мүнөө тэдэнэйнь 227-ниинь haaгдадаг юм. Энэ үедэ тэдэнэр бүхыдөө сүүдхэдэ 23—24 центнер сагаан эдеэ абажа, тэрэнэйнгээ 21—22 центнерыень гүрэндэ тушаана. Тоолоод үзэхэдэ, энэмнай haaмхай үнеэн бүридэ сүүдхэдэ дунда зэргээр 10 килограмм hүн болоно бшуу.

Никольскын малшадай дунда hайнаар хүдэлжэ ябаhан түрүүшүүл олон. Эндэ ажахын үнинэй haaлишан Нина Ивановна Кравцовае нэрлэмээр. Хүдэлмэришэ бэрхэ энэ эхэнэр үнгэрhэн арбан hарын туршада үнеэн бүриhөө дунда зэргээр 2232 килограмм hү haahан байна. Энэ хадаа жэлэйнь түсэбhөө 582 килограммаар үлүү болоно. Мүн энэл хугасаа соо колхозой түрүү haaлишан Зинаида Валиулина 2000 килограммай дабаае гаталжа шадаа. Энэ нүхэрнай үнеэн бүриhөө 2170 килограмм hү haaжа, жэлэйнгээ түсэб холо үлүүлбэ. Үшөө тэдэнэй нүхэд Г. Н. Брылева, Н. Н. Варфоломеева, Н. Сибагатулина, Н. Н. Давыдова болон бусад болзорhоо холо урид жэлэйнгээ түсэб дүүргэhэн байна.

Байгша ондо түрүү фермын коллектив гүрэндэ 8000 центнер hү худалдаха түсэбтэй юм. Үнгэрhэн арбан hарын туршада тэдэнэр тоhоной заводто 6086 центнер продукци тушаагаа. Тиигэжэ жэлэй дүүрэтэр үшөө 1186 центнер hү худалдахаар хараална. Ингэжэ, урда мэтэ урагшатайгаар саашадаа ажалайнгаа эршэ бүри шангадхан хүдэлмэрилээ haa, Никольскын haaлишад hарбайhанаа абажа шадахань лабтай. Энээн тушаа колхозой партбюрогой секретарь Сергей Савельевич Брылев иигэжэ хөөрэнэ:

— Haaлишаднай урма зоригтойгоор ажаллажа байна. Тэдэнэй хэжэ байhан харюусалгатай хүдэлмэринь колхозой правленидэ, партбюродо болон рабочкомдо хэзээдэшье хүндэтэйгөөр үгтагдадаг гээшэ. Тиигэжэ малшадай дунда дэлгэрhэн социалис мүрысөөнэй дүн саг болзор соогоо согсологдожо, илагшад материальна болон моральна талаар ходо урмашуулагдадаг. Гадна тэжээл hайнаар буйлуулан, малда үгэхэ, рационоо зоотехническэ заабариин ёhоор, тон наринаар табиха талаар колхозой зооветмэргэжэлтэдэй урда шанга эрилтэ табигдадаг.

Ингэжэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой малшад үбэлэй сагта продукци абалгаяа дээшэлүүлхээр шармайн оролдожо ябана.

В. ШИРДАРМАЕВ.
Мухар-Шэбэрэй район.

ЭЗЭН ЁhООР БЭЛДЭЭ

Бүргэ нютагай хонин ажал эрхилэгшэд энэ жэлэй үбэлжэлгые эмхитэй hайнаар үнгэргэхые оролдоно. Жэшээлхэдэ, Ц. Э. Гунжитовай даадаг Хамниин совхозой гурбадахи отделениин хонишод энэ харюусалгатай хаhадаа үнинэй бэлдээ юм. Эндэ намарай үедэ бахана бодхоожо, малай байха хашаа хорёонуудые шэнээр бариhан, далhaaнь наг шэбхыень малтажа гаргаhан байна. Хонидойнгоо байрада hолоомо, зелёнкыень эртүүр шэрэжэ асараа. Малшадай гэрыень дулаанаар заhабарилжа үгөө.

Мүнөө хонидоо hайн бэлшээридэ адуулхынгаа хажуугаар үбhэ тэжээл, талха тараанай зүйл эдюулжэ захалба. Ингэжэ шадамар бэрхээр hайн хагдатай газарта малаа бэлшээжэ, тэжээлээ хаhа сагтань, зүбөөр, гамтайгаар эдюулбэл, энэ жэлэй үбэлжэлгээ hайнаар, гарза хоролтогүйгөөр үнгэргэхэ байха гэжэ найдагдана.

С. ЦЫБЕНОВ,
худөө бэшэгшэ.

ҮШӨӨ НЭГЭ ИЛАЛТА

Арбан нэгэдэхи табан жэлэй түрүүшын жэлдэ худөө ажахын продуктнуудые ехээр үйлэдбэрилхэ, гүрэндэ худалдахын түлөө социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлжэ, Хэжэнгын районой ажахынуудай малшад hайн үрэ дүн түйлаба.

Тэзмэндэ жэлэй гурбадахи кварталай дүнгөөр район, республика дотороо мүрысөөндэ шалгаржа, КПСС-эй обкомой, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, облсовпрофой, ВЛКСМ-эй обкомой дамжуулгын Улаан тугта, нэгэдэхи мүнгэн шанда хүртэhэн юм.

Совхозуудай haaлишад, малшад, фермэнүүдэй коллективүүд түйлаhан амжалтадаа улам урмашан, бүри эршэмтэйгээр хүдэлжэ, гүрэндэ hү худалдаха жэлэй түсэбые болзорhоонь урид дүүргэhэн тухайгаа элидхэбэ. Байгша оной декабриин 1-нэй мэдээгээр районой ажахынууд бүхыдэнь 41,2 мянга шахуу центнер hү бэлэдхэлэй пунктда оруулжа, жэлэйнгээ түсэбые болзорhоонь hараар урид, 198 центнерээр үлүүлээд байна. Нёдондоной энэ үеынхитэй сасуулхада, бүхыдөө 6413 центнерээр ехэ сагаан эдеэн гүрэндэ тушаагдаа. Илангаяа «Первомайский», Худанай, «50 лет Октября». Чисаанын совхозууд түсэбэй дүүргэлтэдэ ехэ хубита оруулаа. Жэшээнь. «Первомайский» совхоз жэлэйнгээ түсэбые 110 процент дүүргэнхэй.

Ажахынуудай hү haaлиин фермэнүүдэй дунда дэлгэрhэн мүрысөөндэ Булагай, Улааха-Аралай, Вознесеновкын МТФ-үүд онсо шалгаржа ябана.

Район дотор жэлэй дүүрэтэр түсэбhөө гадуур үшөө 1400 центнер hүн бэлэдхэлэй пунктда оруулагдаха юм.

Эндэхи совхозууд ойрын үдэрнүүдтэ гүрэндэ мяха худалдаха жэлэйнгээ түсэбые дүүргэхээр хараална.

А. ЧИМИТОВ,
районой «Хэжэнгын гол» газетын худэлмэрилэгшэ.

ШЭНЭ ТАСС hОНИН

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

РСФСР-эй Верховно Соведэй заседани декабриин 3-да болобо.

Эрхэтэдэй хубиин хамhабариин ажахынуудта худөө ажахын продукци ехээр үйлэдбэрилхэ талаар Брянска областиин арадай депутадуудай Соведүүдэй ябуулдаг худэлмэрине зүбшэн хэлсэhэн байна.

КПСС-эй XXVI съездын шиидхэбэринүүдые хүтэлбэри болгон, областиин нютагай Соведүүд колхозникуудай, худэлмэришэдэй ба алба хаагшадай хубиин хамhабариин ажахынуудые хүгжөөхэ асуудалнуудта саг үргэлжэ анхаралаа хандуулна гэжэ тэмдэглэгдээ. Совет болон ажахын органууд иимэ ажахынуудые эрхилэлгын ашаг үрые дээшэлүүлхэ талаар шэглүүлэгдэhэн хэмжээ ябуулгануудые хараалаад, бэелүүлжэ байнхай. Олонхи колхоз, совхозууд бууса шадарай участогуудаа элдүүрилхэдэнь, тэжээл бэлдэхэдэнь, тугал буруушубуу, хартаабхын үрэhэ худалдажа абахадань, үлүү гараhан продукцияа гүрэндэ тушаахадань хүн зондо ехэ туhа үзүүлхэ ёhотой.

Гэхэтэй хамта, Президиум энэ хүдэлмэридэ тохёолдоhон дутуу дунданууд анхаралаа хандуулба.

КПСС-эй XXVI съездын шиидхэбэринүүдэй үндэhөөр, Оренбургска областиин арадай депутадуудай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүдтэ, предприятинуудта, эмхи зургаануудта, организацинуудта хүнhөө ороhон бэшэгүүдээр хэмжээнүүдые абаха, эрхэтэдые hайнаар угтажа хөөрэлдэхэ асуудалые Президиум мүн лэ зүбшэн хэлсээ.

Соведүүдэй сессинүүд дээрэ, гүйсэдхэхэ комитедүүдэй ба саг үргэлжын комиссинуудай заседанинууд дээрэ эдэ асуудалнууд ходо ходо табигдажа, зүбшэн хэлсэгдэдэг болоо гэжэ тэмдэглэгдэбэ. Экономическа ба социальна хүгжэлтын түсэбүүдые табихадаа, бэшэгүүд доторхи, мүн үгөөрөө хэлэгдэhэн хандалганууд соохи дурадхалнуудые хараада абадаг байна. Областиин зарим хото городууд, районууд нэмэл бэшэгэй үдэрнүүдые үнгэргэлгын дүй дүршэлтэй болонхой. Ажалша коллективүүдтэ, хүн зоной ажаhуудаг газарта үнгэргэгдэhэн суглаанууд дээрэ хүтэлбэрилэгшэд тоосодог юм.

КПСС-эй XXVI съездын шиидхэбэринүүдэй үндэhөөр, ажалай журам бэхижүүлхэ ба ажалай нөөсэ хүсые hайнаар хэрэглэхэ талаар Архангельска областиин арадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй хүдэлмэри тухай РСФСР-эй Верховно Соведэй түсэблэлгын-бюджетнэ комиссиин мэдээсэлые Президиум хаража үзэбэ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ М. А. Яснов заседаниие хүтэлөө.

(ТАСС).

РСФСР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй заседани декабриин 3-да боложо, КПСС-эй ЦК-гай XXVI съездын, партиин ЦК-гай Пленумүүдэй шиидхэбэринүүдэй, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ нүхэр Л. И. Брежневэй [illegible] заабаринуудай [illegible] илхы кадрнуудтай совет органуудай [illegible]удаг худэлмэри тухай асуудалые [illegible]жа үзэбэ.

1982 ондо худөө ажахын ургамалдай үндэр баян ургаса абахыень хангаха талаар совет болон ажахын органуудай худэлмэриин асуудалнуудые, хүн зониие эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хангалтые hайжаруулха нэмэлтэ хэмжээнүүдые, арадай хэрэглэмжын эд бараа ехээр үйлэдбэрилхэ даабаринуудай ямараар дүүргэгдэжэ байhые мүн лэ зүбшэн хэлсэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ М. С. Соломенцев заседани дээрэ үгэ хэлэhэн байна.

(ТАСС).

АГУУЕХЭ БААТАРШАЛГААР ЗОРИГЖОН...

[illegible]осква шадар немец-фа[illegible] сэрэгүүдые hамна бута [illegible]hоор 40 жэлэй ойдо зо[illegible]лагдаhан выставкэ ара[illegible] баатар габьяагай урма [illegible]гжолоор нэбтэрэнхэй. Тэ[illegible]ниислэл хотын Түбэй выс[illegible]кын зал соо нээгдэбэ.

[illegible]ран зураашад болон ком[illegible]торнуудай, уран зохёол[illegible] болон фотокорреспон[illegible]нүүдэй, архитекторнууд [illegible] кинематографистнуу[illegible] — агууехэ байлдаанай [illegible]хэ-бэшэг байгуулагшадай [illegible] суглуулагдаhан зохёол[illegible] дүлэтэ тэрэ үеын жэл[illegible]дэй амисхаалые маанадта хүргэhэн үнэтэ шухаг зүйлнүүд мэтээр үзэгдэнэ.

Уран зурагай искусствын бэлигтэнэй 700 гаран зохёол бүтээлэй табигдаhан бүлэг онсо гайхамшаг байна. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай түрүүшын үдэр — 1941 оной июниин 22-то — Кукрыниксүүдэй «Дайсаниие хайра гамгүйгөөр бута сохижо, үгы хэхэбди!» — гэhэн плакат зурагдаhан байгаа. hүрөөтэ үе сагта тэрэ совет хүнүүдые улам батаар нэгэдүүлээ, хархис булимтарагшадта шиидхэхы шанга харюу сохилто үгэхые уряалаа hэн. И. Тоидзиин «Эхэ оромнай уряалан дуудана!» гэhэн суута плакат hүр жабхаланта дохёо мэтээр зэдэлээ бэлэй.

Дайн байлдаанай халта замхахада, В. Горяев, А. Кокорин, В. Рыбченко, А. Дубинчик, Г. Соловьева, С. Викторов гэгшэд фронтовой зурагуудые бүтээдэг байгаа. Багахан саарhан дээрэ зурагдаhан тэдэнэй зурагууд тиихэдэ үшөөл холо байhан манай илалтые дүтэлүүлжэ, омог баярай ошоор сасарна. «1941 оной ноябриин 7-до Улаан талмай дээрэ болоhон парад» гэhэн К. Юоной мэдээжэ зураг совет уран зурагай эрхим баялигуудай тоодо орохо ёhоорол ороно. А. Дейнекын «Москвагай захада. 1941 оной ноябрь» гэhэн зураг ниислэл хотые сахин хамгаалагшадай эрэлхэг зоригто, шэн габьяада зорюулагданхай.

Залуу уран зураашад, эсэгэнэрэйнгээ сэрэгэй алдар солые үргэлжэлүүлэгшэд — И. Соломин, В. Переславцев болон бусад Совет Армиин манай үеын ажабайдал тухай, социализмын түйлалтануудые хёрхо наринаар сахин хамгаалжа байдаг Варшавска Договорой гэшүүн оронуудай дайшалхы хани харилсаан тухай зураглана. Уран зурааша В. Гремитских гэгшын бүтээhэн гүрэнэй ба политическэ элитэ ехэ ажал ябуулагша, эб найрамдалай түлөө абьяас ехэтэй тэмсэлшэ Л. И. Брежневэй портрет выставкын энэ бүлэгэй тэгэн дунда табигданхай.

Тусхай бүлэг сэрэгэй үеын совет литературада зорюулагдана. Совет арадай агууехэ баатаршалга тухай баримтата зүбөөр, үнэн зүрхэнhөө, эгээлэй юрынхеэр хөөрэhэн К. Симоновэй, А. Сурковой, А. Бегэй, А. Толстойн зохёолнууд эндэ хүндэтэй hуури эзэлнэ.

(ТАСС).

ПРОПАГАНДИСТНУУДАЙ hУРАЛСАЛ

Ноябриин 25—26-да КПСС-эй областной комитедтэ пропагандистнуудай республиканска семинар боложо үнгэрбэ. Тус семинарта «КПСС-эй дотоодын болон гадаадын политикын асуудалнууд» гэhэн курсын пропагандистнууд хабаадаба.

«КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1981 он) Пленумэй, СССР-эй Верховно Соведэй сессиин дүнгүүд тухай» гэhэн элидхэл КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, партиин обкомой нэгэдэхи секретарь **А. У. Модогоев** хэбэ.

Семинарта хабаадагшадта «Знание» бүлгэмэй лектор Г. И. Аменитскиин (Москва) «Уласхоорондын байдал, КПСС-эй дотоодын ба гадаадын политика тушаа», Буряадай АССР-эй Госпланай таhагай начальник Н. Н. Лоскутовой «Арбан нэгэдэхи табан жэлдэ Буряадай АССР-эй үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй хүгжэлтэ», БИОН-ой экономическа шэнжэлгэнүүдэй таhагай ахалагша эрдэмтэ худэлмэрилэгшэ Н. Б. Буяевагай «КПСС-эй XXVI съезд болон ажалай бүтээсые дээшэлүүлгын асуудалнууд», ВСТИ-гэй научна коммунизмын кафедрын доцент Н. А. Анпилоговой «Коммунис хүдэлөөн — уласхоорондын худэлмэришэн ангиин политическэ манлай», худөө ажахын институдай научна коммунизмын кафедрын доцент Г. Н. Хилтухинай «Америкын империализм — шахардуу байдал hуларуулгын, эб найрамдалай болон уласхоорондын харилсаа холбооной хорото дайсан» болон бусад лекцинүүд дурадхагдаба.

* * *

Эдэл үдэрнүүдтэ КПСС-эй обкомой политическэ гэгээрэлэй байшан соо Улаан-Үдэ хотын пропагандистнуудай семинар боложо дүүрэбэ.

СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин Буряадай филиалай Президиумэй түрүүлэгшын орлогшо, Геологическа институдай директор, профессор Н. Л. Добрецов «КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1981 он) Пленумэй эрилтэнүүдтэй зохилдуулан мүнөө үеын научно-техническэ дэбжэлтын түйлалтануудые ашаглалта» гэhэн лекци уншаба.

hүүлээрнь «В. И. Ленин, КПСС коммунис ёhо заншал тухай», «Хүгжэлтэ түгэс социализм: теори болон практикын асуудалнууд», гэhэн секцинүүдэй хэшээлнүүдтэ доцентнүүд Ю. В. Абросимов, Д. Д. Очиров, В. В. Ханташкеев, Д. Д. Манзанова гэгшэд тус тус курснуудай темэнүүд тушаа тодорхойгоор тогтобо.

«Ажахые эрхилэлгын онол аргануудые наринжуулан hайжаруулга» гэhэн курсаар промышленностиин худэлмэрилэгшэдэй hуралсалые хүтэлбэрилдэг пропагандистнуудай үмэнэ — Буряадай АССР-эй Госпланай таhагай начальник Н. Н. Лоскутов, барилгын организацинуудай пропагандистнуудай үмэнэ — «Главбурятстройн» начальнигай орлогшо С. Л. Ошоров, республикын Стройбанкые эрхилэгшэ М. И. Смолина гэгшэд элидхэлнүүдые хэбэ.

А. БАЙХАЛОВ,
полит-гэгээрэлэй байшангые даагшын орлогшо.

ПРОФСОЮЗАЙ АЖАБАЙДАЛ

Тоосоон ба һунгалта

САГ БОЛЗОРТОНЬ ДҮҮРГЭХЭЭР

Мүнөө үедэ «Нижнеангарсктрансстрой» трестын профсоюзай организаци 12 мянган хүнһөө бүридэдэг. Тиимэһээ постройкомой торсоон гансашье трестын барилгашадай бодото ажал хэрэгүүдые харуулаа бэшэ, харин бухы БАМ-ай Буряадай участогой хүдэлмэри харуулаа бшуу.

Трестын IV тоосоото һунгалтын профсоюзай конференци дээрэ нэгэдэмэл постройкомой түрүүлэгшэ Р. Н. Козловой хэһэн элидхэл соо иимэнүүд тоо, баримтанууд дурдагдаа: мүнөө үедэ Буряадай участок дээрэ 252 километр түмэр замай рельснүүд табигдаһан, 11.287 погонно метр тоннель малтагдаһан, 1526 километр самсаал сабшагдаһан, 710 километр автомобильна харгы хэгдэһэн байна. Иигэжэ Дабаанһаа Витим хүрэтэр автомашинаар ябаха харгы нээгдээ. Байгалай эрьедэ нэгэ шэнэ порт баригдаһан, нүгөө гурбаниинь шэнэлэн заһабарилагдаһан байна. Мүн баһа бэшэшье барилганууд хэгдээ ааб даа. Тиихэдэ нэгэ город, 14 посёлогууд байгуулагдаа. Бүхыдөө 328,5 мянган дүрбэлжэн метр гэр байра баригдаа. Тэрэшэлэн түс трестые эрхилэгшэ Ф. В. Ходаковский Буряадай участогай ажалша коллективүүдэй оролдолгоор энэ ехэ барилгын эхилхэһээ хойшо бүхыдөө 700 миллион түхэригэй хүдэлмэри хэгдээ гээд тэмдэглээ.

Энэ түйлагдаһан амжалтануудта трестын профсоюзай организациин оруулһан хубита ехэ. Тэрэ социалис мүрысөө һайнаар эмхидхэжэ, профсоюзай эхин организацинуудай эдэбхи үүсхэл бадарааха, хүсэ шадалыень элсүүлхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулаа.

Трестын түрүү коллективүүд болохо барилга-хабсаралгын 581, 651, 607 поезднууд, автобаза болон бусад социалис мүрысөө эмхидхэхэ, үйлэдбэриин ашаг үрэ, шанар дээшэлүүлхэ, түрүү дүй дүршэл, онол арга нэбтэрүүлхэ хэрэгтэ онсо анхарал хандуулна. Эндэһээл эдэ коллективүүдэй социалис мүрысөөндэ эрхим дүн түйлэдагынь гайхалтай бэшэ. Жэшээлхэдэ, барилга-хабсаралгын 581-дэхи поездын коллектив арбан нэгэдэхи табан жэлэйнгээ нэгэдэхи жэлэй түсэбые сентябрь һарын эхеэр бэелүүлһэн тухайгаа элидхэһэн байна.

Ажалша коллективүүдэй дунда ажалдаа коммунис ёһоор хандаха хүдэлөөн үргэнөөр дэлгэрээ. Энэ хүдэлөөндэ бухы хүдэлмэрилэгшэдэй хахадынь хабаадана. 2135 хүн коммунис ажалай ударнигууд болонхой. Тиихэдэ «Коммунис ажалай коллектив» гэһэн нэрэ зэргэдэ 49 бригада хүртэнхэй.

Тэрэшэлэн конференци дээрэ Кичерэ—Янчуй гэһэн зайда түмэр замай рельснүүдые түргэнөөр, богони сагта табиха талаар барилга-хабсаралгын 581-дэхи поездын хүдэлмэришэд үүсхэл гаргаа юм. Энэ үүсхэлынь бултанда һайшаагдажа, олон коллективүүд мүрысөөндэ оролсоһон байна.

Гэбэшье конференци дээрэ үгэ хэлэгшэдэй ёһоор түс барилгые энэ жэлдэ дүүргэхэнь нилээд хүндэ болоно. Янчуй хүрэтэр 151 километр рельс табигдаха аад, үнгэрһэн үе соо оройдоол 80 километр табигдаад байна. Энэ юунһээ болооб гэхэдэ, хүүргэ баригшад өөһэдынгөө объект саг соонь дүүргэжэ шадаагүй бшуу. Трестын «ЗапБАМстроймеханизация» арбан һарын түсэбые оройдоол 85,6 процент дүүргэһэн байна.

— Гэхэтэй хамта «ЗапБАМстроймеханизация» баруун участок дээрэхи түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэнэй ашаар, министерство дотороо дэлгэрһэн Бүхэсоюзна социалис мүрысөөндэ хоёрдохи һуури эзэлһэн байна. Энэ зүб гээшэ гү?—гэһэн асуудалаар конференцидэ хабаадагшад Минтрансстрой болон түмэр замай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай ЦК-да хандаба.

Тэрэшэлэн шпала, рельс гэхэ мэтэ саг соогоо асарагданагүй. Жэл соо хэрэгтэй болохо шпала миин 30 процент, рельс 50 процент хангагданхай. Тиихэдэ конференциин делегадууд социалис мүрысөөнэй һайнаар эмхидхэгдэдэгүй байһые тэмдэглээ.

— Бидэнэй материально-техническэ талаар хангаха гээшэ шухала асуудалнуудай нэгэн болонхой. Рельс, шпала гэхэ мэтээр хангаха гээшэ хүшэр байбашье, хирпиисэ, цемент, шэл, хуурай штукатурка гэхэ мэтээр өөһэдыгөө хангажа шадахаар байнабди, — гээд Ф. В. Ходаковский хэлэбэ.

Холын барилга-хабсаралгын поезднуудай муугаар хангагдадаг байһан тухай барилга-хабсаралгын 597-дохи поездын модошо дархашуулай бригадир Н. А. Кривой, 670-дахи поездын начальник А. А. Мезенцев, 572-дохи поездын постройкомой түрүүлэгшэ Г. В. Петухов гэгшэд хэлэһэн байна. Энэ шухала асуудал тухай үгэ хэлэһэн хүн бүхэн материально-техническэ хангалга һайжаруулха тухай өөһэдынгөө һанамжа, дурадхал оруулһан байна. Тэдэнэр хаа хаанагүй алмалта хэхэ эрилтэ табяа.

— Аяар холоһоо асарагдадаг эдэ материалнуудые гамтайгаар гаргашалха, алмаха гээшэ бидэнэй бэелүүлхэ гол зорилгонуудай нэгэн болоно. Энэ талаар ажалша коллектив бүхэн социалис уялгануудые абанхай. Теэд тэдэнээ һайнаар бэелүүлнэгүй гээд элидхэлшэ мэдүүлээ. Саашадаа нүхэр Р. Н. Козлов бодото баримтанууд дээрэ үндэһэлэн, барилгын материалай хайша хэрэгээр гаргашалагдадаг тухай тоогтоо. Алмалта хэхэ, бүхы юумэндээ эзэн ёһоор хандаха хэрэгтэ бригадна онол арга ехэ нүлөө үзүүлнэ. Мүнөө Злобиной онол аргаар 44 бригада ажаллана. Тэдэ бултадаа даабаринуудаа үлүүлэн дүүргэдэг. Бригадна подрядаар хүдэлхэ бригадануудые улам олошоруулха тухай барилга-хабсаралгын 651-дэхи поездын слесарь В. А. Горохов, юһэдэхи автоколоннын начальник А. Н. Баранников гэгшэд хэлээ. Тэдэнэр бригадна подрядай ажалша коллективүүдэй гэшүүдые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ ехэ нүлөө үзүүлдэг байһые тэмдэглээ. Жэшээлхэдэ, энэ онол аргаар ажалладаг В. С. Шекуновой хүдэлдэг бригадада ажалай журам эбдэхэ, хүдэлмэриин саг хиидэ хаяха ушар усадхагданхай. Бригада ёһотойл коллектив болонхой. Түс бригада мүнөө арбан нэгэдэхи табан жэлэйнгээ түсэбые В. И. Ленинэй түрэһөөр 115 жэлэй ойдо дүүргэхэ гэһэн үүсхэл гаргаа.

Гэхэтэй хамта конференци дээрэ участогуудта байгаа дутуу дунданууд ехэ шангаар шүүмжэлэгдээ. Олон коллективүүд һарынгаа даабари дүүргэнэгүй. Эдэ коллективүүдтэ ажалай бүтээсэ муу, барилга-хабсаралгын хүдэлмэриин үнэ сэн дээгүүр.

Иигэжэ БАМ-ай Буряадай участогай профсоюзай эгээл томо организацида болоһон энэ тоосоото һунгалтын конференци дээрэ ёһотойл һайн, бодото хөөрэлдөөн боложо, шиидхэгдээгүй асуудалнууд, дутуу дунданууд тэмдэглэгдэһэн, тэдэниие усадхаха талаар дурадхалнууд ороһон байна. Трестын профсоюзай организациин хүдэлмэри нэгэн дууһаар хангалтатай дээрэ тоологдоо.

• Энэ конференци арбан нэгэдэхи табан жэлдэ Байгал-Амарай түмэр замаар поезднуудые ябуулжа эхилхэ гэһэн гол зорилго бэелүүлхэ талаар БАМ-ай Буряадай участогай барилгашадта дүүрэн арга боломжо, хүсэ шадал бии гээд харуулаа.

Түс конференцидэ Хойто-Байгалай райкомой нэгэдэхи секретарь Н. И. Крючков, Забайкалиин транспортна барилгашадай дорпрофсожой түрүүлэгшэ Ф. А. Мороз, ГлавБАМстройн начальнигай орлогшо И. С. Яковец гэгшэд хабаадаа.

Трестын нэгэдэмэл постройкомой комитедэй түрүүлэгшээр Р. Н. Козлов дахинаа һунгагдаба.

А. КУКЛИН.

ҮЗЭЛ СУРТАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ЭДЭБХИТЭД

ГҮНЗЭГЫ БОДОЛТОЙ ХҮН

Владлен Владимирович Федоров ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангаха Хориин районой комбинадай директорээр хүдэлдэг. Тиихэ зуураа эхин партиина организациин дэргэдэ КПСС-эй түүхэ шудалха политическэ гэгээрэлэй кружогой пропагандистаар тэрэ томилогдонхой.

В. В. Федоров партиина гэгээрэлэй пропагандистаар хорёод жэлдэ таһалгаряагүй хүдэлнэ. Яруунын совхозой Хааргын отделение эрхилэгшээр ажаллажа байхадаа, пропагандистаар табигдаһан намтартай. Һүүлээрнь Майлын дунда һургуулиин директор, райгүйсэдкомой түсэблэлгын таһагай түрүүлэгшэ болон хүдэлмэришэн залуушуулай үдэшын дунда һургуулиин директоршье байхадаа, пропагандистынгаа ажал орхёогүй юм.

Нёдондо районой арадай гэгээрэлэй таһагай эхин партиина организациин дэргэдэхи коммунис ёһо заншалнуудай асуудалнуудые шудалха семинарые хүтэлбэрилжэ гараа һэн. Ээлжээтэ хэшээлнүүдтэ гараха темэдээ нарин нягтаар тэрэ бэлдэдэг, марксизм-ленинизмын үндэһэнэй зохёолнуудые гүнзэгыгөөр шудалдаг. Хэшээлнүүдые үнгэргэхэ онол аргануудые нарибшалан шэлэдэг байна. Хэшээлдээ техническэ хэрэгсэлнүүдые хэрэглэдэг, диафильмнүүдые темэдэнь тааруулан шэлэжэ харуулдаг. Коммунис ёһо заншалнуудые шудалха семинарай түгэсхэлэй хэшээлдэ удхаараа гүнзэгы аад, хүряангы тобшохон реферадуудые бэлдэжэ, шагнагшад Е. С. Смородникова, Н. Т. Доржиева, И. Г. Новолодская, Н. Н. Петрушкина гэгшэд һанал бодолнуудаараа хубаалдаа һэн. Пропагандист В. В. Федоров тэдэнэй реферадуудые согсолжо, саашадаа эрдэмээ яажа гүнзэгырүүлхэ тухай заабари, хүтэлбэри үгэһэн байна. Пропагандистын жэшээтэ ажалай түлөө тэрэ КПСС-эй обкомой болон райкомой хүндэлэлэй грамотануудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр хэдэн удаа шагнагданхай.

Һаяхан бидэ пропагандист В. В. Фёдоровтой уулзажа хөөрэлдэбэбди, мүн ээлжээтэ хэшээлдэнь байлсабабди. КПСС-эй түүхэ шудалха кружогто тэрэнэй хүтэлбэри доро 23 коммунист һуралсана. Эндэ графигай ёһоор табан хэшээл үнгэргэгдөөд байна. Нэгэ хэшээлэй үедэ шагнагшад хаанта Россин крепостной байгуулалтын үедэхи хүдөөгэй харанхы, хаан ноёдтоо шүтэһэн, таряашадай байдал һуудалаар сехэтэ һонирхоһон байна. Молон анзаһан, хуһан шүдэтэй модон борной, гар хадуур болон хажуур, таряа сохидог модон мунса-сохилуур гэхэ мэтэ түлюурхан зэбсэгтэй бутархай үмсын ажахын үеһөө хүгжэлтэ түгэс социализмын үедэхи, оньһон техникээр зэбсэгжэһэн коллективнэ хүдөө ажахытаяа зэргэсүүлэн, гүн ехэ хубилалтануудай удха шанар тухай шагнагшад омогорхон тэмдэглэбэ. Шагнагшад Н. И. Козулин, В. Куликова, Г. С. Черных болон бусад эдэбхитэйгээр, һуралсалдаа хандадаг. Энээнһээ уламжалан ажалдаа урагшатай ябажа, түсэб даабаринуудаа ходо үлүүлэн дүүргэнэ. Жэшээнь, шагнагша, коммунист Н. Н. Козулинай даадаг гутал оёдог цехэйхид һарын, кварталай түсэбүүдые ходо үлүүлэн, 125—131 процент хүрэтэр дүүргэдэг. Шэнээр оёһон дулаан гуталнуудыень захигшадта һайшаагдадаг. Малшадта, ойдо ажалладаг леспромхозой хүдэлмэришэдэй захилнуудыень түргөөр, һайнаар дүүргэнэ.

Оёдолой, радиотелеаппаратурын цехүүд, час заһабарилагшад арбан һарын т[...] даабаринуудые 106-һаа процент хүрэтэр дүүрг[...]

Иигэжэл Хориин ра[...] ажаһуудалай хэрэглэмжэ[...] галгын комбинадай ко[...] нистнууд дүршэлтэй [...] пропагандист, директор [...] Федоровой хүтэлбэри[...] һуралсал болон ажалай[...] бооe бэхижүүлхые оро[...] хүсэ шадалаа гамнангү[...] хүдэлнэ. Мүнөө Владлен[...] димирович КПСС-эй Ц[...] ноябриин Пленумэй ма[...] алнуудые гүнзэгыгөөр [...] лан үзэжэ, энээнһээ у[...] жалан, өөһэдынгөө үйл[...] ридэ ямар нөөсэнүүдые[...] дэрэлтэйб гэжэ үдаада[...] шээлдээ шагнагшадтаяа[...] та хэлсэхэ түхай бодож[...] но.

Ж. БАДМАЕ[...]
хүдөө бэшэг[...]

Хори.

Райкомой тоосоон

Хэрэн һууринай пионернүүдэй байшан соо районой арадай гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзна конференци үнгэрөө.

Районой һургуулинуудта хамта дээрээ 5.100 һурагшад һурана. Залуушуулай бүгэдэ ниитын дунда һуралсалай түсэбэй дүүргэлтэ 99,5 процент болоо. Жэмһэгэй, Түнхэнэй, Хэрэнэй дунда һургуулиин һурагшад элдэб шалтагаанаар олон үдэрнүүдые гээгээ гэжэ тоосоото элидхэл соо хэлэгдэһэн байна.

Горхоной, Зүүн-Мүрэнэй, Аршаанай, Жэмһэгэй дунда, Галбайн, Шэмхын найман жэлэй һургуулинуудай профсоюзна организацинууд хүдэлмэреэ һайнаар ябуулаа. Горхоной һургуулида «4» ба «5» гэһэн сэгнэлтэтэйгээр һурадаг һурагшад олошоронхой. Тэдэнэр бүхы һурагшадай 35 процент болоно. Таба мянган үхибүүдэй 4.000-ниинь халуун эдеэгээр хангагдана. Тэрэшэлэн холоһоо ябажа һурадаг, мүн малшадай, механизаторнуудай 500-гаад үхибүүд һургуули шадарай интернадта гүрэнэй гүйсэд тэдхэмжэ дээрэ байгаад һурана.

Делегадууд В. А. Степанов, Б. С. Егодуров, Д. Д. Халангуева, Г. О. Аюшеева гэгшэд үгэ хэлэжэ, өөһэдынгөө коллектив тухай, хэгдэжэ байһан ажал тухайдаа хөөрөө. Багшанарай амарха түсхай байшан Аршаан курортдо барюулаа һаа, һайн һэн гэжэ делегадууд дурадхал оруулаа.

Профсоюзай райком, ревизионно комисси һунгагдаба.

Арадай гэгээрэлэй, дээдэ һургуулиин, научна эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай республиканска XVII конференцидэ делегадууд һунгагдаа.

Б. БИРБАЕВ.

ШЭНЭ БАЙШАНГАЙ БАРИЛГА ДЭЭРЭ

Улаан-Үдэдэмнэй барилга-туршалгын мелиоративна станциин үшөө нэгэ шэнэ байшан бодхоогдобо. Тэрэ байшан ерэхэ хоёр-гурбан неделиин хугасаада ашаглалгада түшаагдаха гэжэ багсаагдана.

Эдэ үдэрнүүдтэ Надежда Константиновна Ерзиковагай хүтэлбэрилдэг бригада тэрэ гэрэй дотор талын хүдэлмэри хэжэ байнхай. Тиихэдээ тэдэнэр халаанайнгаа даабари 130—135 процент дүүргэнэд. Түс бригадын гэшүүн Вера Иннокентьевна Чистякова хорин долоон жэлдэ барилгашанаар хүдэлнэ. Амжалтата ажалайнгаа түлөө тэрэ Ажалай Алдар солын III шатын орденоор шагнагдаһан юм.

Эдэ үдэрнүүдтэ Н. К. Ерзиковагай бригада 1982 оной февраль һарын тоосоогоор хүдэлжэ байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: барилгашан В. И. Чистякова.

М. СУТУРИН.

Совет орон дотор

КАМЫН ЭЛШЭ ХҮСЫЕ — ТАБАН ЖЭЛДЭ

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ. Кама мүрэнэй элшэ хүсэн улам [...] гэдэнэ. Нижнекамска ГЭС-эй долоодохи агрегат промышле[...] на ашаглалгада үгтөө. Мүнөө түс агрегат Европын элшэ хүс[...] нэй нэгэдэмэл системэдэ электрын ток дамжуулан үгэбэ.

Электрическэ машинань саг соогоо тодхогдоһон бай[...] ГЭС-эй машинна зал соо түхеэрэгдэһэн түсхай стенд дэ[...] хабсаралга хэһэнэй ашаар энэ амжалта түйлагдаа. Эндэ у[...] бүхэниие түсхай бригада хабсаргаһан байна. В. Хрущевой [...] тэлбэрилдэг «Спецгидроэнергомонтаж» трестын коллектив [...] циалис мүрысөөнэй түрүүшүүлэй дунда оролсоно. Мүнөө [...] ГЭС-эй наймадахи гидротурбина хабсаргаха ажал эхилээ, [...] бан нэгэдэхи табан жэлэй эхиндэ абаһан эршэ хүсэеэ һул[...] хангүй ажаллахадань, хойно хойноһоонь хабсаргаха арга [...] рилгашадташье, хабсаргагшадташье ехэ туһатай байба. [...] жэлдэ түс коллектив дүрбэн агрегат хабсаран бүтээхые ш[...] дэнхэй.

Волго мүрэнэй һалаа дээрэ бодхоогдоһон ГЭС ашагла[...] да оруулагдабашье, баригдажа үргэлжэлһөөр. Энэ станц[...] түрүүшын агрегадууд миллиард хахадһаа үлүү киловатт-[...] электрын элшэ хүсэ үгөөд байна. Бүхы арбан зургаан тур[...] нын ашаглалгада үгтэхэдэ, ГЭС-эй хүсэн 1,248 мянган ки[...] ватт-часта хүрэхэ юм.

КОЛХОЗУУДТАХИ ЗАВОДУУД

КИЕВ. Николаевска областиин Ждановай нэрэмжэтэ, «Др[...] ба народов» колхозуудта болбосоруулгын хоёр томо пр[...] прияти ашаглалгада үгтэбэ. Мүнөө эдэ предприятинүүд ш[...] Үргасын овощһоо продукци болбосоруулан гаргажа эхилэ[...]

Область дотор арбан найман иимэ предприяти ашаглал[...] үгтөөд байна. Энэ жэлдэ эдэ предприятинүүдтэ гүшан ми[...] снһоо үлүү баанха консервэ үйлэдбэрилэн гаргагдаа. Тэр[...] бүхы наймадахи табан жэлэй туршада үйлэдбэрилэгд[...] продукцитайнь адли юм.

Энэ табан жэлэй хугасаа соо Украинын овощ болбосор[...] даг индустри 90 иимэ заводоор нэмээгдэхэ. Тиихэдэ хүү[...] заводууд шэнэдхэгдэн заһагдаха.

Овощ ургуулдаг газарта ойро дүтэ баригдаһан предпри[...] нууд тээшэ хатуу хушалтатай дардам харгынууд татагд[...] Тэдэнэй хажууда овощ хадагалха газар баригдаха юм. [...] бүхы хэмжээнүүд хадаа КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1981 [...] Пленумэй абаһан саадуудай ба огородуудай ургасын гар[...] эрид доошолуулха гэһэн шиидхэбэриие, овощ үлэгдэлгүй[...] болбосоруулха технологи нэбтэрүүлхэ хэрэг бэелүүлгэдэ [...] үүргэтэй байна. Гадна газар элдүүрилэгшэд түхэреэн жо[...] ажаллаха юм.

АЖАЛАЙ ЭРШЭ ШАНГАДАНА

ВОРКУТА. Түргэн малтаха онол арга нэбтэрүүлһэнэй, [...] зар доро тодхоодохо түхеэрэлгэнүүдые сагһаа урид ашаг[...] най ашаар заполярна эгээл ехэ — «Воргашорско» шах[...] шахтернууд жэлэйнгээ даабариие дүүргэжэ шадаба. Эд х[...] лэгшэдтэ 4 миллион 75 мянган тонно һайн шанартай [...] луун нүүрһэн эльгээгдээ.

Энэ мантан томо предприятиин үйлэдбэриин бүхы хуби[...] дай хоорондоо эбтэй эетэйгээр харилсан ажаллаһанай аш[...] иимэ ехэ амжалта түйлагдаа. Энэ коллективэй ехэнхи хүб[...] болохо залуушуул мэргэжэлээ дээшэлүүлхын түлөө һурал[...] жа байдаг. Малталгын шэнэ механизмуудые түргэн ашаг[...] гада оруулхын тула түсхай бригаданууд эмхидхэгдэнхэй.

Заполяриин шахтёрнууд жэлэйнгээ даабариһаа гадуур [...] мянган тонно шулуун нүүрһэ малтаха уялга абаа.

ЭРДЭМ НАУКА — ХҮДӨӨ АЖАХЫДА

СМОЛЕНСК. КПСС-эй XXVI съездын шиидхэбэри[...] дэй ёһоор Хара бэшэ хүрьһэтэ нютагуудай хүдөө аж[...] да эрдэм, техникын хүгжэлтэ дэбжэлтые түргэдхэхэ а[...] далые һаяхан Смоленскдэ эхилһэн ВАСХНИЛ-ай нү[...] научна сесси зүбшэн хэлсэбэ.

Агропромышленна комплексын болон тэрэнэй үн[...] һуури болохо хүдөө ажахын түргэн хүгжэлтэ хадаа нау[...] эмхи зургаануудай хүдэлмэриһөө, институдһаа, [...] шалгын станцинуудһаа сэхэ дулдыдаха байна гэжэ үг[...] лэгшэд тэмдэглээ. Газар элдүүрилэгшэдые ашаг үрэ[...] элдэб үбшэндэ, ольбон хүйтэндэ тэсэбэритэй хүдөө ажа[...] ургамалнуудаар, түрүү технологи болон шэнэ техни[...] хангаха гэһэн зорилго КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1[...] он) Пленум тэдэнэй урда табиһан байна.

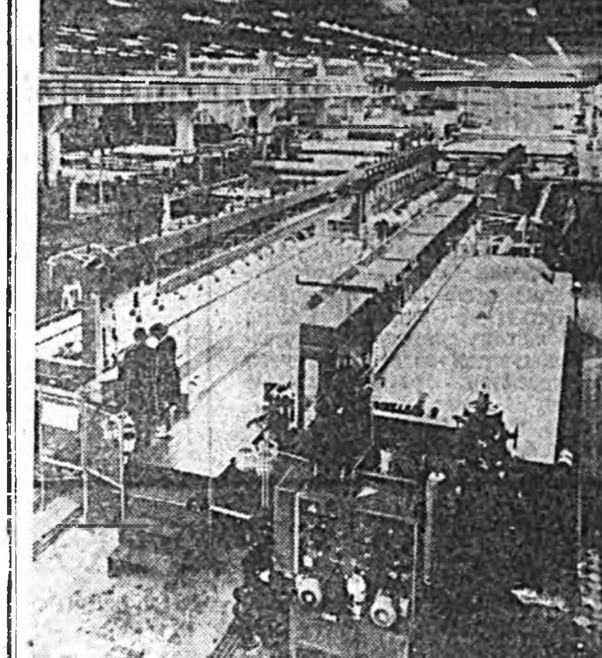

ПЕРМСКЭ областьдо ороной саарһа хэдэг промыш[...] ностьда хэрэгтэй сеткэнүүдые гаргадаг Красноках[...] заводой һэльбэн шэнэлэлгэ Баруун Германиин фир[...] хабаадалгатайгаар хэгдэнэ. Фирмэ түхеэрэлгэнүү[...] эльгээжэ, хүдэлмэрилэгшэдынь совет хүдэлмэриш[...] тэдэниие хабсаргахадань туһалаа.

Мүнөө сеткэ үйлэдбэрилгэ амжалтатайгаар ябуулагд[...]

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: заводой цех соо. Наада тала[...] Баруун Германиһаа асарагдаһан шэнэ станогууд ха[...] дана.

ТАСС-эй фотохронико

МАЛАЙ ҮБЭЛЖЭЛГЭ—

ШАНГА ШАЛГАЛТА

АЛМАЖА БАЙҺААР, АБИРТАШОО

Үнгэрһэн жэлнүүдтэ ниитын малай үбэлжэлгэ хүшэр хүндэ эрхэ байдалда үнгэргэгдэжэ, ажахынуудаймнай малшадта ехэхэн һургаал болоһон юм. Эдэ урдынгаа бэрхэшээлнүүдһээ тодорхой тобшолол хэжэ, үбэлжэлгэеэ заабол һайнаар үнгэргэхөөр бүхы ажалаа эмхидхэнэбди гэжэ КПСС-эй Хурамхаанай райкомдо, райгүйсэдкомдо, мүн хүдөө ажахын управленидэ ороходомнай мэдүүлээ һэн. Тиин эндэ суглуулагдажа согсологдоһон һүүлэйнь тоо, мэдээнүүдые зэргэсүүлэн харахадамнай, районой олохон ажахынуудта харюусалгата энэ хэһэнь бирагүйгөөр үнгэргэгдэнэ гээд сэхэ тэмдэглэмээр. Нэн түрүүлэн һү һаалиинь эрид доошолжо, адууһа малайнь хүшэ тамирай доошолжо захалһые тэмдэглэе.

Үбэлжэлгэдэ горитой дутагдалнуудай урда мэтээр дабтагдажа байһыень тодорхойгоор элирүүлхэ хүсэлэнтэйгөөр хэдэн ажахын фермэнүүдтэ ошоһон байнабди.

Аргатын совхоз. Түс ажахыда һаалиин табан фермэ бии юм. Һүүлэй үедэ гэхэ гү, али үбэлжэлгын эхинһээ хойшо эдэ фермэнүүдтэнь һү һаали эрид доошолоо. Мүнөө һаалишад һаамхай үнеэн бүриһөө сүүдхэдэ 2—2,5 килограмм һү абана. Ямар ушарһаа һү һаали доошолооб гэбэл, нэгэдэхеэр, малайнгаа байра, тэжээл шанаржуулан буйлуулха цехүүдээ саг дарынь заһабарилжа, бэлэн болгоогүй байгаа юм. Энээниие Баазын һаалиин фермэдэ ошоходоо, балшыса элирүүлээбди. Эндэ малай байрануудые дулаалжа, үһаар хангаха, мүн тэжээлэй цех шэнээр түхеэрхэ хүдэлмэри һаял ябуулагдажа эхилээд байба. Анханда үһа дамжуулдаг хоолойнуудынь харууһанай муу-һаа хүйтэндэ хүрэшэнхэй. Тиихэдэ үрэмдэмэл худаг дээрээ багахан гэр барижа, тэрэнээ дулаалаа. Хэрбээ урда жэлнүүдтэ худагайнь гэр пеэшэнээр дулаасуулагдадаг байбал, мүнөө уурал дамжуулагдахаар хараалагданхай.

Бидэнэй ошоһон үдэр Могойтын «Сельхозтехника» нэгэдэлэй барилга-хабсаралгын хоёр бригада халуун, хүйтэн үһа дамжуулха ута хоолойнуудые холбон гагнажа, оньһон түхеэрэлгэнүүдыень тодхожо байгаа һэн. Совхозой директорэй уялга дүүргэгшэ, түс ажахын ахамад инженер Даша Монголовинч Хобраковой мэдүүлһэнэй ёһоор, хоолойнуудай холбогдожо дүүрэхэдэ, туршалга үнгэргэһэнэй удаа дулаалжа захалха зорилготой. Тодорхойлбол, энэ цехээ арбаад хоногһоо заабол хүдэлгэхөөр шиидхэнхэй.

Оройтожо, үбэлжэлгын үни эхилээд байхада, малайнгаа байра, тэжээлэйнгээ цех түхеэрхэдээ, үнеэдэйнгээ һү шэмые доошолуулжархёо бшуу. Дурсагдагша фермэдэ цехэйнь хүдэлгэгдөөгүй дээрэһээ һолоомо, талха таряанайнь зүйл шанаржуулагдажа буйлуулагдангүй үнеэдтэ эдюулэгдэжэ байгаа ха юм. Тэрэшэлэн малынь хүйтэн үһаар ундалуулагдахаһаа гадна, байрынгаа дулаалагдаагүй дээрэһээ мүнөө хүрэтэр бэлшээгдэдэг байба. Иигэжэ харууһалхада, хаанаһаа һүн ехээр абтаха бэлэй даа. Эндэ ехэхэн алдуу гаргагдаа гээшэ.

Совхозой нүгөөдэ, Аргатын һү һаалиин фермэдэ, байдалынь үлүү һайн гэхын аргагүй. Эндэ халуун үһаар хангагданхайшье һаа, тэжээлэйнь цех баһал хүдэлгэгдэнэгүй. Хэршэгдэһэн һолоомо, талха таряанай зүйл шанаржуулан буйлуулха томо амһартануудые тодхохо даабаритай «Бурятсельхозмонтаж» трестын оньһожоруулагдамал нүүдэл колоннын хабсаргагшад ажалаа мүнөө хүрэтэр үнжагайруулна.

Эндэхи һаалишадай хэлэһэнэй ёһоор, ПМК-гай түлөөлэгшэд үдэр бүри 4—5 часай туршада хүдэлмэрилөөд, бусашадаг заншалтай байба. Эдэнэй һанаа амархан, яаралгүйхэнөөр ажаллахадань, фермын һаалишад түс түстаа бүлэг үнеэдтээ хүрэхөөр түсгаар боошхонууд соо талха таряанайнгаа зүйлые халуун үһантай холижо бэлдэнэд. Малдаа энэ буйлуулһан тэжээлһээ гадна, үнеэн бүхэндэ 10 килограмм хүртэхөөр силос, һолоомо эдюулнэ.

Гэхэ зуура совхоздо һолоомониинь хэршэгдэжэ шанаржуулагдангүй малда үгтэнэ. Ушарынь хадаа эндэ «К-700» түхэлэй тракторнуудтань редукторай үгы дээрэһээ бүтээсэ ехэтэй «ИРТ-165» машинануудынь хүдэлгэгдэнэгүй ха юм. Могойтын «Сельхозтехника» нэгэдэл районойнгоо ажахынуудые иимэ редуктораар хангаха аад, хооһон найдуулгаараа «садхаанхай». Мүнөө энэ ажахын Дүүһэнэй, Элигшэнэй, Булагай фермэнүүдтэ үнеэдынь шанаржуулагдаһан тэжээлээр хооллуулагдана. Тиихэдэ бусад хоёр фермын һүрэг үнеэд тэжээлэй цехэй бэлэн болоогүй, «зоболонто редукторай» Улаан-Үдэһөө асарагдаагүй дээрэһээ бэлшээридэ манагдажа, һү шэмээ доошолуулжал байнхай.

...Районой томо ажахынуудай нэгэн болохо Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой һаалишад, мэргэжэлтэд, хүтэлбэрилэгшэд шэнээр баригдаһан һүнэй томо комплексын ашаглалгада түшаагдахые нилээд хүлеэһэн лэ байха. Энэньшье зүйтэй. Юуб гэхэдэ, иимэ комплекс бүхы район дотор түрүүшынхеэ баригдаһан ха юм. Колхозой гэшүүдшье баһал өөрын бэлэдхэл хэһэн. Нэн түрүүлэн томо комплексдо харууһалагдаха үнеэд, гунжанууд бусад фермэнүүдһээ шэлэгдэһэн байна. Тиин үни хүлеэгдэһэн баяршье дүтэлжэ, комплексшье ашаглалгада түшаагдаа. Колхоз эндээ абаһаар суглуулһан 200 гаран гунжануудаа асаржа байрлуулаа.

Түс комплексдо ажаллахаар томилогдогшодшье ехэл баяртайнууд һэн. Бүхы ажалынь оньһожоруулагданхай байхаһаа гадна, үнеэдынь шэмэтэй тэжээлээр гүйсэд хангагдахаар хараалагданхай. Теэд энэ баярнай тиимэ удаанайшье бэшэ байшоо. Ямар ушарһааб гэбэл, эндэ тэжээлэйнь цех хүдэлгэгдэнэгүй. Шалтагынь, талха таряанай зүйлөөр дутамаг дээрэһээ һолоомоёо хэршэжэ шанаржуулан бэлдэдэггүй байшоо. Иигээд ерэхэдээ үнеэдынь мүнөө сүүдхэдэ түс бүреэ нэгэ килограмм сенажаар хооллуулагдаад лэ, бүхэли үдэртэ комплекс соогоо хаагданхай байдаг байба.

— Колхозоймнай бусад фермэнүүдэй үнеэд үдэрынь бэлшээгдэдэг гээшэ аабза. Мандаа малаа бэлшээхэ бэлшээри дүтүүр үгы юм. Намартаа Баргажан голой үерлэхэдэ үһанда абташоод, мүнөө хагдан мүльһэн доро дарагдашоо. Хэрбээ гол дээгүүр хүүргэ барибалнь, малаа бэлшээхэл һэмди. Эндэ бүхэли үдэр хаагданхай байһан гунжанууднай һү үгэхэһөө байтагай, туража байна. Зохихо хэмжээ абахыень хүлеэһээр үнинэйбди, — гэжэ комплексын бүлэг операторһаалишад гомдолтойгоор сэхэ мэдүүлнэ.

Шэнэ комплексын түлюур байдал тухай колхозой түрүүлэгшын уялга дүүргэгшэ Владимир Гармаевтай партиин Хурамхаанай райком соо уулзахадаа асуухадамнай:

— Мүнөө саг дулаан гээшэ. Малдаа тэжээл байнал гэжэ эдюулбэл, саашадаа яахабибди? Энэ жэлдэ тэжээл багаар нөөсэлэгдөө. Алмажа, арьбалжал байха ёһотойбди. Комплексын гунжанууд түсхай рационой ёһоор хооллуулагдана. Нэмэжэ үгэхэ тэжээл үгы. Хүүргэ гээшэнь зүб. Һаядаа барилгашад бүтээхэ байха. Арба гаран хоногто турашоо гэһэниинь ямар юм? Малынь таргануud һэмнай. Һаядаа трактор, автомашинануудай сүлөөрхэдэ, Хүнтэйдэхи силосэйнгээ траншей нээхэбди, һү һаали дээшэлнэл бээз, —гэжэ һанаа амархан харюусахадань, бүришье гайхалсаа һэмди. Һү һаалиин доошолжо, адууһа малайнгаа үбэлжэлгын эхинһээ туража, гарзалжа байхада, колхозойнь хүтэлбэрилэгшын иимэ тобшолол хэхэдэ, саашадаа байдалынь заһарха ха гү? Хай даа, үгыл хэбэртэй!

Шэнэ комплексын улаан булан соо һаалишадай абаһан уялганууд, түсэбүүдшье үгы. Тэжээлэйнь рацион, социалис мүрысөөнэй гуримуудые олохонь тэндэ бэрхэтэй һэн. Эндэхи һаалишад түсэб, уялгаяашье мэдэнэгүй.

Эндэһээ холо бэшэхэнэ Хонхинын һаалиин фермэ оршодог. Һү һаалиншье эндэ баһал доошолонхой. Фермынгээ 400 гаран үнеэдые һаалишадынь сенажаар хооллуулна. Үдэр бүхэндэ һаалишад нүхэн соо дарагдаһан сенажаа асаар һэндэжэ, малдаа абаашажа үгэдэг гуримтай юм. Тиимэһээ үнеэн бүхэндэ үдэртэ хэды килограмм тэжээлэй эдюулэгдэдэг байһыень тодорхойлхын аргагүй. Иигэжэ тэжээлээ гам хайрагүйгөөр, ямаршье тоо бүридхэл, хэм хэмжүүргүйгөөр гаргашалжа байбашье һаа, бираатай һү абанагүй бшуу.

Тэжээлэй үбэлэйнь рацион зохёоһон зооветеринарна мэргэжэлтэдһээ энээн түшаа асуухада:

— Талха таряанай зүйлэй асарагдахада, һолоомоёо хэршээд, шанаржуулан буйлуулжа захалхабди гэжэ нэгэ доро мэдүүлнэд. Эндэ һолоомоёо минеральна нэмэлтэнүүдтэй холилсоод, шанаржуулха түшаа һанамжаяа хэлэхэ, бэелүүлхэ мэргэжэлтын үгы байһандань гэмшэлтэй.

Колхозой түб — Бархан һууринай дэргэдэ тураһан, үбшэлһэн хони, үхэрнүүдые суглуулжа, аргалжа тэбээрүүлхэ пункт бии. Эндэнь нилээд олон үхэр, хонин сугларанхай. Байрань газаа талаһаа бараг хэбэртэйгээр харагдабашье, дулаалагдаагүй, һайнаар сэбэрлэгдээгүй. Досоонь тодхогдоһон электрокалориферынь хүйтэн агаар үлеэжэ, арайхан хүл дээрээ зогсоһон үбшэн, үлбэр, туранхай малыень улам доройтуулна. Аргалуулжа тэбээрүүлэгдэхээр асарагдаһан малынь һайжархын орондо улам туража, гарзалжа захалаа. Гарзалһан малынь ветеринарна фельдшер, врачта шалгуулагданагүй. Гарзалһан малаа байра соо суглуулжа, ариг сэбэрые сахиха дүрим бүдүүлигээр эбдэжэ байхадань, колхозой мэргэжэлтэд обёордоггүй гээшэ гү?

Малай гарзалһан тухай, аргалжа тэбээрүүлхэ пункт дээрэхи байдал тухай колхозой түрүүлэгшын орлогшо В. Гармаевта хөөрэхэдэмнай:

— Үбшэн, өөдэлхэеэ болиһон мал гарзалаал юм бээз. Энээндэ гайхалгүй. Дары түргэн ветеринарна врач эльгээжэ шалгуулхабди, акт бэшэгдэнэ аабза,— гэжэ юунэйшье болоогүй юумэдэл, һанаа амархан харюусахадань, бүришье гайхахаар, гэлыхээр бээз.

Эндэһээ ямар тобшолол хэлтэйб гэбэл, хэрбээ мүнөө байһандал адли үргэлжэлбэл, саашадаа комплексдо харууһалагдадаг гунжануудынь туража, аргалжа тэбээрүүлхэ пунктда бүлэг бүлэгөөрөө асарагдаад, һайнаар харууһалагданшьегүй, доройтожо гарзалханъ холо бэшэ. Тураһан малаа мүнөөнһөө һайнаар тордижо байхын орондо тэжээлээ «алмаха» гурим батаар баримталһан түс колхоздо малайнь үбэлжэлгэ бусад ажахынуудта орходоо эмхигүйгөөр үнгэргэгдэжэ байнхай.

Ойрын үдэрнүүдтэ дурсагдагша ажахынууд элирүүлэгдэһэн дутагдалнуудаа усадхаха талаар зохихо хэмжээнүүые дары абаха аргатай гү гэжэ районой хүдөө ажахын управлениһээ асуухаар гээшэ ха.

В. ЖИГЖИТОВ,
манай түсхай корр.

„Сухарихын аргагүй-арадамнай Москва!“

МОСКВА ШАДАР БОЛОҺОН ТУЛАЛДААНАЙ 40 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

ИЛАЛТАТА ЗАМ ЭНДЭҺЭЭ ЭХИЛЭЭ

Дүшэн жэлэй урда тээ манай Эхэ ороной ниислэл Москва шадар асари ехэ тулалдаан болоһон юм. Тэрэ үедэ бүхы шахуу Европые эзэмдэн богоолшолһон немецко-фашистскэ булимтарагшад анха түрүүшынхеэ бута сохигдоһон байна. Совет Арми гитлеровскэ вермахтын илагдашагүй тухай домог үгын шал худал байһые харуулаа, фашис «блицкригэй» түсэбүүдые үндэһэгүй хоохон болгоо һэн. Фашис Германиин үгэ дуугүй бэеэ тушааһан 1945 оной хабарай мартагдашагүй тэрэ үдэрнүүд хүрэтэр совет сэрэгшэдэй гаталһан замынь үшөө удаан үргэлжэлһэн ба хүндэ хүшэр байһан юм. Гэбэшье имагтал эндэһээ, Москваһаа бидэнэр Берлин тээшэ абаашаһан илалтата километрнүүдые тооложо эхилээ һэм шуубди.

Москва шадарай дайдада түйлагдаһан илалта хүнгэн байгаагүй. Дайсан хоёр жэлэй туршада дайлалдажа, дүршэлтэй болоһон, мүн Европодохи илагдаһан оронуудай сэрэгэй болон экономическа бүхы нөөсэнүүдыень ашаглан, нилээд булюу байдалтай болоһон байна. Советскэ Союзда гэнтэ добтолоод, гитлеровецүүд совет сэрэгшэдые бүхы фронтоор түрижэ эхилээ һэн. Хамгаалалгын тон хүндэ хүшэр тулалдаануудые хэжэ, бидэнэр сухариха баатай болоо һэмди.

Фашистнууд гээлтэ хоролтоёо хайхарангүйгөөр, совет ниислэл тээшэ дүгташан байба. Москвае үбэл болотор эзэмдэн абаха гэһэн эрилтэ Гитлер табяад байгаа. Тиин энэ зорилгые дүүргэхын тулада немецкэ командовани «Центр» гэһэн арминуудай бүлэгые ондоо сүримаар эмхидхэн бүлэглэжэ, шэнэ хүсэнүүдые нэмээжэ эхилбэ. Энэ операцида «Тайфун» гэһэн кодово нэрэ үгэһэн юм. Бусад фронтнуудһаа, мүн Германиһаа зарим хүсэнүүдые татажа асараад, дайсан эндэ совет сэрэгшэдһээ булюу байдалтай болобо. Түсхайлбал, амиды хүсэниинь манайхиһаа 1,4 дахин ехэ, артиллериинь 1,8, танкнуудынь 1,7, самоледуудынь 2 дахин олон болоһон байна.

Смоленск шадар немецүүдэй диилдэһэнһээ уламжалан, фронтын тэг дунда зарим тэды намдуу байдалтай болоһон ушарые һамбаашалан, совет командовани Москвадахи шэглэлдэ хамгаалалгаяа яаралтайгаар бэхижүүлжэ ороо һэн. Армитай хамта мүн ниислэл хотын ажалшад «Тайфунда» эсэргүүсэн, тэрэниие сарахаяа бэлэдхэжэ байба. Тэдэнэр ополчениин дивизинүүдые бүридүүлээ, хамгаалалгын хаалтануудые баряа, дайшалхы техникэ болон буу зэбсэг бүтээн гаргаһан, заһабарилһан байна.

Зүгөөр фашистнууд үшөөл ехэ хүсэтэй зандаа байгаа. Тиин сентябриин 30-най үдэр Орел — Тула — Москва гэһэн шэглэлээр генеральна добтолго эхилхэдээ, дайсан Брянска фронтые сүмэ сохёод, Орел хото эзэмдэн абаба. Аюултай байдал тогтобо. Октябриин 2-то дайсан эсэстээ ниислэл хотые бүһэлхэ зорилгоор Вязьма — Москва гэһэн шэглэлээр добтолжо эхилбэ.

Совет Верховно Главнокомандованиин Ставка байдалай тон аюултай болоһые хараада абажа, Орловско — Тульска шэглэлээр дайсанай сүмэрэн оролгые болюулха, Гудерианай танкнуудые тогтоохо гэжэ шиидхэһэн байна. Нэгэдэхи гвардейскэ стрелково корпус яаралтай түргөөр тиишэ эльгээгдээ һэн. Тэрэниие командалха гэжэ намда даалгагдаа һэн.

Манай гвардеецүүд агаарай десантна корпусой сэрэгшэдтэй хамта юһэн үдэрэй туршада байһан газараа урилан, хамгаалгын үсэд шанга тулалдаануудые хэжэ, дайсанай тамир тэнхээень баража байбабди. Октябриин 10-да Мценск шадар Зуша гэжэ гол дээрэ дайсанда хүсэтэ сохилто хэжэ, Гудерианай танкнуудые эндэ зогсоогоо бэлэйбди. Хоёр долоон хоногой туршада дайсад эндэһээ алхамшье урагшаа дабшажа шадабагүй. Энэ болзор багаханшье һаа, баруун-урда тээһээнь Москвагай хамгаалалгые бэхижүүлхэ хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэһэн юм.

Орловско — Тульска шэглэлээр дошхон хатуу тулалдаануудай боложо байха үедэ дайсан манай Баруун ба Резервнэ фронтнуудай хамгаалалтые сүмэ сохижо, Вязьмиин оршондо совет сэрэгшэдэй зарим хубиие хүреэлһэн байна. Дайсанда хүреэглэгдэһэн совет сэрэгшэд хоёр долоо шахуу хоногто хатуу шанга эсэргүүсэлтэ хэбэ, Тэдэнэр Москва тээшэ добтолон ошохо ёһотой дайсанай 28 дивизиие эндэ тогтоон барижархёод байгаа. Октябриин тэн багаар совет сэрэгшэдэй зариманиинь хүреэлэлгэһээ сүмэрэн гараба. Дайсанай ара талада гарашаһан олон сэрэгшэд болон командирнууд партизануудай отрядуудта ороһон байгаа.

Гэбэшье Москвада ухалтэ аюул тохёолдоод байба. Ниислэл хотые хамгаалха зорилгоор Ставка шууд шанга хэмжээнүүдые абаба. Резервнүүдые татан асаруулба, мүн бусад арминуудай тоодо 5-дахи арми байгуулжа, Бородино шадар Можайска хамгаалалгын газарта гулидхан сугларуулба. Би тэрэ армиин командалагшаар томилогдоо һэм.

Октябриин 16-най үдэр мартагдашагүйгөөр сэдьхэлдэ ороо бэлэй. Энэ үдэр бүхы Можайска хамгаалалгын газараар, илангаяа Бородино шадар дошхон хатуу байлдаанууд болобо. Олон зуун танк, самолёдууд дайсанай ябаган сэрэгэй добтолгые дэмжэбэ. Гэбэшье манай армиин сэрэгшэд эрэлхэг зоригтойгоор, эрид хатуугаар байлдаһан юм. Хэдэн атаканууд гэдэргээ сохигдобо. Үдэшэлэн тээшэ дайсан шэнэ хүсэеэ ерүүлээд, добтолгодо дахин шуумайн оробо. Ябаган сэрэг дахуулһан 30 танк сүмэрэн орожо, армиин ажаглалгын пункт тээшэ эршэмтэй түргэнөөр сэхэ ерэбэ. Хүтэлбэриие ондоо газарта урилха саг үгы болоһон, тиигээд урилха газаршье үгы байгаа. Өөрынгөө һүүлшын резерв болохо 20-дохи танкова бригадада «НП-е шэглүүлэн, дайсадта добтологты» гэһэн доҺёо үгэбэб. Ажаглалгын пунктда байһан бүхы хүнүүд винтовко, гранатануудые, шатаадаг бодостой бутылкэнүүдые түргэнөөр хубаан абаад, окопууд соогуур тараба.

Дайсанай танкнууд ойротон ерэбэ. Хара хүхэ комбинезонтой хүнүүдэй хажуудахи окопуудаарнай дамжан, тэдэнэй урдаһаа гүйлдэхэнь харагдана. Эдэ мотоциклетнэ полкын сэрэгшэд атакые сарахаар бэлэдхэжэ байгаа. Тэгшэ бэшэ байдалда байлдаан эхилбэ. Штабай офицернүүд бүхы солдадуудтай хамта дайсанай ябаган сэрэгые буудана, харин манда байһан ехэ буунууд ба танкнууд дайсанай ойртон ерэжэ ябаһан дайшалхы машинануудые сэхэ урдаһаань шагаан буудаба. Младша лейтенант Ляшенко гэгшын командалһан танкова рото 15 фашис танк үгы хэбэ. Мүн опорно-пунктые хамгаалжа байһан бүлэг ябаган сэрэгшэд болон офицер Нечаевай батарей дайсанай 21 машина бута сохиһон байна.

Байлдаанай түлэг боложо байхада би шархатаад, мэдээгээ алдажархиһан байгааб. Тиин һэгээ ороод мэдэхэдэм, дайсан Бородино тээшэ сүмэрэн ошожо шадаагүй байгаа һэн.

Октябриин 16-най һүүлээр дайсан сүүдхын туршада 2—3 километр лэ урагшаа ябадаг байгаа. Тэрэнэй хүсэниинь бууража эхилээ бшуу. Октябриин һүүл багаар Москва тээшэ шэглэһэн гитлеровскэ добтолго тогтоогдожо, дайсан бэеэ хамгаалалгада оробо. Гэбэшье Совет Верховно Главнокомандованиин Ставка шэнэ добтолгодо эсэргүүсэн сарахые бэлэдхэжэ байба. Москвада хамгаалалгын армагууд бодхоогдожо, танкын орожо ерэмээр газарнууд арзагар томо түмэрнүүдээр, обоо хүбөө модо шоройгоор, шабын түмэрөөр ба минэнүүдээр хаагдаһан байна. Стратегическэ резервнүүд яаралтай түргэнөөр байгуулагдажа, шэнэ арминууд, тэрэ тоодо 30-дахи арми бүридүүлэгдээ һэн. Би тэрэниие командалха болоһон байгааб. Уураал, Сибирьһээ ерэһэн зургаан шэнэ дивизи тэрэ армидамнай нэмэжэ оруулагдаба.

Хоёр долоон хоногто забһар хэһэнэйнгээ һүүлээр фашистнууд Москвае эзэмдэн абаха һанаатай добтолгодо дахин оробо. Ноябриин 15-да Баруун фронтын хойто талыень шэглүүлэн, айхабтар хүсэтэ артиллериин буудалга ба авиациин бомбодолго эхилбэ. Дайсанай танкова бүлэгынь гэхэ гү, али ябаган сэрэг дахуултай 300 шахуу танк 30-дахи армида шанга сохилто хэжэ, тэрэниие Волгодохи водохранилищи тээшэ түрин хашаһан байна. Харин Лама гэжэ голые дайсанай гаталан гарахаяа һэдэхэдэнь, манай танкнууд тэрээндэ хажуу тээһээнь добтолбо. Тиигэжэ 60 фашис танк ба бронемашинанууд байлдаанай талмай дээрэ үлөө һэн.

Бүхы фронт дээрэ байлдаанууд улам дошхон хатуу боложо байба. Волоколамска шэглэлээр 16-дахи армиин урдаһаа гитлеровецүүд 300 гаран танк ябаган сэрэгтэйгээр хаяба. Совет сэрэгшэд баатарлигаар эсэргүүсэбэ. Жэшээнь, Дубосеково гэжэ разьездын оршондо 28 сэрэгшэд нэгэ үдэрэй туршада хэдэн добтолго саража, дайсанай 18 танк үгы хэһэн байна.

Декабриин 3-най һүни дайсанай дүрбэн солдат, мүн хоёр унтер-офицер баригдан абтаба. Дайсан хамгаалгаяа ухаа мэдээ алдан бэхижүүлжэ байна, харин манай добтолгодо бэлэдхэжэ байһан тухай мэдээнэгүй гэжэ тэдэнэй хэлэһэн үгэнүүдһээ элирбэ. Ородууд тамир тэнхээгээ алданхай, Москвада орохо замуудые бэхилжэ байна гэжэ дайсад тоолоһон байгаа. Иимэ мэдээнүүдые дуулаад байхадаа, сэрэг дайнда айхабтар шухала зүйл бологшо гэнтын добтолго хэрэглэхэ гэжэ шиидэһэн байнабди. Добтолгын түрүүшын үдэр хүрэтэр бүхы хүсэеэ гулидхан суглуулжа дүүргээшьегүй һаа добтолхо гэжэ шиидэбэбди. Гэнтын добтолгоор бүри ехээр гэнэдхээхын тулада һүни ороход, артиллериин ба авиациин бэлэдхэл хэхэгүй гэжэ хэлсэбэбди. Һүниин добтолго хадаа танк ба авиациин талаар дайсанай булюу байдалыень тон бага болгохо гэһэн зорилготой байгаа.

Үүр сайха багаар армимнай дайсанай хамгаалалгые сүмэ сохибо. Дайсан дээрээ ортожо, арга мүрөө төөришөөд байба. Нэгэ багахан газарта хэгдэһэн операци гээшэ гү, али һөөргэдэһэн ниитэ ехэ добтолго гээшэ гү гэжэ тэрэ абаһаар ойлгожо ядаа. Мүн хэды хүнэй добтолон ороһые тодоруулжа шадаагүй. Манай добтолгын түрүүшын шата тон һайнаар үнгэрбэ. Үглөөнэй 10 часта армиин штабта дүн гаргагдаба. Тиин 61 танк буляан абтаһан, хэдэн арбаад үхэр буу, олон зуун пулемет ба автомашинанууд усадхагдаһан, дайсанай түрүүшын туг — 36-дахи гитлеровскэ моторизованно дивизиин полкын дайшалхы туг буляагдаһан байгаа бшуу!

Бүхы Баруун фронт дээрэ совет сэрэгшэд фашис арминуудта хүсэтэ сохилто хэбэ. Добтолгоёо улам бадаруулан, тэдэнэр гитлеровецүүдые баруун тээшэнь намнаба. Декабриин 15-най үглөөгүүр тээшэ совет сэрэгшэд Клин хотодо оробо.

Тэрэ үедэ гадаадын корреспондентнүүд «Москва шадар үзэгдэһэн юрэ бусын гайхал» тухай ехээр бэшэһэн юм. Гэбэшье тиимэ гайхалай болодоггүйнь мэдээжэ. Энэ хадаа фронтдо ба тылдэ совет хүнүүдэй олон түмөөрөө харуулһан баатаршалга байгаа.

Москва шадар хэгдэһэн һөөргэдэһэн добтолгын үедэ совет сэрэгшэд 11 мянга гаран һуурин газар сүлөөлһэн, миллион гаран совет хүнүүдтэ эрхэ сүлөөень тэхэрюулһэн, мүн дайсаниие түб хотоһоо 100-250 километр хүрэтэр холодохуулан намнаһан байна. Москвада тохёолдоһон аюул усадхагдаа һэн. Тиихэтэй хамта совет сэрэгшэд Тихвин болон Ростов-на-Дону хотонуудай оршондо сохилто хэжэ гитлеровецүүдһээ эдэ городуудые сүлөөлһэн байна.

Москва шадар болоһон тулалдаан тухай фашис генерал Блюментрит иигэжэ бэшээ һэн: «Энэ хадаа эүүн тээ хэһэн манай сэрэгэй ябуулгын эрьелтэнь болоһон байна. 1941 ондо Россие дайнһаа гаргаха гэһэн манай найдал эгээл һүүлшын минутада буруу һүрэһэн юм. Иимэ болоод байхадань, блицкригэй үдэрнүүд бусалтагүйгөөр ошоо гэжэ Германиин политическэ хүтэлбэрилэгшэдэй ойлгохонь шухала байгаа. Байлдаанай талмай дээрэ манай хэзээ нэгэтэ ушарһан бэшэ бусад бүхы арминуудта орходоо дайшалхы шэнжэ шанараараа һураггүй булюу арми бидэнтэй тулажа байгаа бшуу».

«Россида добтолголго хадаа политическэ алдуу байгаа» гэжэ 4-дэхи танкова бүлэгэй командалагша Гот гэгшэ мэдэрхэ баатай болоо һэн. Тэрэнэй сэрэгшэд Москва орохо замууд дээрэ бута сохигдоһон юм. «Ород солдат өөрынгөө үзэл бодолһоо боложо, тон үсэд нэтэрүү байгаа. Энэ болбол тэрээндэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн байгаа бшуу. Тэрээндэ хаанта засаг хэрэггүй байгаа. Тиин революционно түйлалтануудыень буляан абахые хүсэһэн фашизмые тэрэ сохёо», — гэжэ Гот бэшэһэн байна.

Энээниие тайлбарилһанай үлүү Гитлеровскэ генералнуудта орходоо таанар энээниие саг сооснь ойлгыт гэжэ СССР-тэй дай хэхые мүнөө хүсэгшэдтэ хэлэхээр байна. «Имагтал бэеэ хорлон алахые шиидэһэн хүнүүд лэ илахабди гэжэ найдаад, ядерна дай эхилхэ байна» гэжэ Л. И. Брежнев «Правдын» корреспондентын асуудалнуудта эндэ һая харюусахадаа мэдүүлээ.

ДМИТРИИ ЛЕЛЮШЕНКО,
армиин генерал,
Советскэ Союзай хоёр
дахин Герой.
(АПН).

ДАЙШАЛХЫ ПОЛИТРУК

Үбгэрхэ наһанай дүтэлхэдэ, үнгэрһэн жэлнүүдэй үйлэ хэрэгүүд хүнэй сэдьхэлдэ шэнэ долгёор эбхэрдэг байна. Энэ зун Аршаан курорт дээрэ залуугайнгаа хани нүхэртэеэ уулзахадаа, эдирхэн хорёод наһандаа бууһан шэнги мэдэрэлдэ абтаа бэлэйб. Түрүүшынхиеэ танилсаһан тэрэ сагһаамнай бишо 50 жэл үнгэршэһэн байбал даа... Жап Жамьянович Цыденов анханайхидаал «эмээл дээрээ», пенсионер болоһоншье һаа, ажалда хабаадалсаһан зандаал байна. Айдар наһаниинь Түнхэн нютагтаа хубисхалта жэлнүүдэй үедэ үнгэрөө. Буряадай суута морин сэрэгэй дивизиин байгуулагдахада, залуу хүбүүнэй бүхы сэдьхэл һанаан тэрээндэ татагдажа, уданшьегүй …аан сэрэгшэдэй зэргэдэ абтаһан юм. Урагшаа сэдьхэлтэй, оролдосотой бэрхэ залуу сэрэгшэ Буркавдивизион соогоо түрүүшүүлэй тоодо орожо шалгарба. Тэрэ 1935 ондо мэргэжэлээ дээшэлүүлхээр Шэтэ хото эльгээгдэһэн юм. Тэндэһээ бусажа, түрэл болоһон частьдаа эскадроной политругаар сэрэгэйнгээ алба үргэлжэлүүлбэ.

1938 ондо тэрэнэй алба хэдэг кавалерийска полкын ондоо шэглэлтэй сэрэгэй подразделени болгогдоходо, дүршэлтэ морин сэрэгшэ Ж. Ж. Цыденов кавалериин 7-дохи дивизиин 123-дахи полкдо эльгээгдэжэ, 1939 ондо Баруун Белоруссие сүлөөлэлгэдэ хабаадалсаба.

Эхэ оронойомнай баруун нютагуудай оггоройе хархис фашистнарай дайнай хара тортогоор бүрхөөхэдэ, Түнхэн нютагай буряад сэрэгшэ хүбүүнэй дайшалхы замай эхин татагдаа һэн. Гэнтэ добтолжо ороһон харата дайсадта харюу болоһон Смоленск шадарай ехэ байлдаанда политрук Ж. Ж. Цыденов эрэлхэг баатарлиг сэрэгшэ, түгэс бэлэдхэлтэй ударидагша бэ…гээ харуулба.

Шунахай дайсад Смоленск хотые ябууд…ндаа эзэлхэ һэдэлгэтэй байһан юм. Энэ шанга байлдаан тухай Ж. Ж. Цыденов иигэжэ хөөрэнэ:

— Манай сэрэгшэдэй урда дайсанай булюу хүсые һуларуулха ехэ зорилго табигдаһан байгаа юм. Тиихэдэ фашистнарай «блицкриг» гэдэг дайнай түсэбые нэн түрүүндэ эбдэжэ, Эхэ оромнай хүсэ шадалаа зангидаха ёһотой байгаа ха юм даа. Дайсадаа дараһан шанга сохилтонуудаймнай эхин эндэл байгаа гэжэ һанадаг хүнби.

Шанга тулалдаата жара гаран үдэр, һүни соо дариин шороб утаан, халуун түлэрэй түгдэрхэй сорьёо һэн.

Дайсанай хорото хүсые нилээд бууруул…най удаа Вязьма хотын дэргэдэ шанга тэмсэлдэ ротын политрук Ж. Ж. Цыденов сэрэгшэдэйнгээ түрүү зэргэдэ тулалдаба.

— Совет оронойнгоо алхам бүхэниие манай наһаа гамнангүй, халуун шуһаа ад…н, эрэлхэг зоригтойгоор сэрэгшэднай …мсээ һэн, — гэжэ Ж. Ж. Цыденов хөөрэнэ. — Хэнэйшье мэдэһээр, ара талада манай нангин Москва байгаа ха юм даа. Нара гол... Урдань олондо мэдээжэ бэшэ энэ горхоной эрьедэ совет сэрэгшэдэй гайхамшаг баатаршалга гаргаһаниинь …би дэлхэй дээрэ суутай болонхой.

— Октябриин 12-то манай полк хамгаалалта зэһэнхэй байжа, тэрэ үдэр гурба дахин шанга добтолгодо ороһон фашистнарые, тэрэнэй олон танкнуудые һамна сохёо һэн. Москва шадарай шанга байлдаанай сэрэгшэднай өөһэдынгөө хүсэндэ, дабагдашагүй зоригтоо үшөө дахин этигэбэ. Харата дайсадай Москва ниислэлыемнай дайлан абахаар бүхы сэрэгэйнгээ хүсые зангидаһан үедэ, совет хүнүүдэймнай эрэлхэг зоригто дайшалхы баатаршалга шэнэ долгёор эбхэрбэ. Тэрэ үдэрнүүдтэ политрук Ж. Ж. Цыденовэй алба хэдэг 479-дэхи сэрэгшэдэй полкын урда табигдаһан даабаринь хадаа Нара голой баруун эрьедэ бэхижэһэн дайсадые усадхажа, ехэ добтолгын эрхэ байдал хангалгада хабаадалсаха ёһотой һэн.

Энээниие бэелүүлхын тула тагнуулшадай тусхай отрядые дайсадай ара талада эльгээхэ, тэдэнэй бэлэдхэл мэдэхэ «хэлэ» асарха даабари бэелүүлхэ дайшалхы бүлэгэй байгуулагдахада, ударидагшаарнь политрук Ж. Ж. Цыденов томилогдобо. Дайсадай эзэлһэн бэхижүүлгэдэ энэ бүлэгэй һүниин харанхыгаар дүтэлхэдэнь, немецүүд ракетэнүүдэй гэрэлээр, пулемёт, автомадуудай туулгаар угтаба. Гранатануудай шэхэ дүлиирмэ тэһэрэлгэн, жада, хутагануудаар аюулта тэмсэл болобо. Гараа шархатаһан ахалагша политрук Ж. Ж. Цыденов тагнуулшадайнгаа батальониие һүниин һүрөөтэ тэмсэл соо шадамараар ударидажа, дайсадай хүреэлгэһээ сэрэгшэдээ гаргаба. Тиихэдээ дайсадай обер-лейтенантые амидыгаар байрадаа абажа ерэбэ. Тэрэ «хэлэниинь» дайсанай бэхижүүлэгдэһэн газарнууд, оньһон техникэнүүдэйнь бүридэл, сэрэгшэдэйнь тоо тухай шухала мэдээ үгэһэн юм.

Эдэ тагнуулшадай бүлэгэй эрэлхэг зоригто сэрэгшэдэй олонхиниинь Эхэ оронойнгоо шагналда хүртэһэн байна. Ахалагша политрук Ж. Ж. Цыденов энэ баатаршалгынгаа түлөө Дайшалхы Улаан Тугай орденоор шагнагдаа.

Залуу наһанайм энэ нүхэртэ дурасхаал болгон хадагалагдажа байдаг документнүүд олон юм. Баруун фронтын 33-дахи армиин газетын 1941 оной ноябриин 25-най номерой «Дайшалхы политрук» гэһэн статья соо иигэжэ бэшээтэй: «Политрук Цыденов урдань табигдаһан зорилгонуудые дүүргэжэ шададаг сэрэгшэн. Тэрэнэй ударидаһан бүлэг сэрэгшэд һүниин дайнда ехэ баатаршалга гаргаа. Дайшалхы политрук Цыденов Ж. өөрөө жэшээ харуулан, сэрэгшэдээ шадамараар ударидажа, шанга тэмсэлдэ тэдэнээ дахуулан ябажа, илалта түйлаха арга ойлгоо ха юм».

Политрук Ж. Ж. Цыденов байлдаанда хүндөөр шархатажа, Москва, Иваново, Казань хотонуудай госпитальдо олон һарануудай туршада эмшэлүүлээ. 1942 оной зунай эхеэр нютагаа бусажа ерэхэдээ, партиин Түнхэнэй райкомой эмхидхэлэй таһагые даагшаар хүдэлөө, удаань райкомой секретаряар һунгагдаа. Арадай ажахые һэргээн бодхоохо дайнай һүүлээрхи хүшэр хүндэ 1947—1949 онуудта арадай депутадуудай районно Соведэй түрүүлэгшээр хүдэлжэ, нютагайнгаа экономико болон соёл болбосорол хүгжөөхэ хэрэгтэ бэлиг шадабарияа зорюулаа.

50 жэлдэ алдарта Коммунис партиингаа зэргэдэ жагсаһан коммунист Ж. Ж. Цыденов наһанайнгаа амаралтада гараһаншье һаа, олониитын хэрэгтэ эдэбхитэй хабаадалсан, залуу наһанайнгаа эршэ охиие бадаруулан ябана.

Онохой тосхоной үйлсэдэ наһажаал энэ хүнтэй уулзажа хөөрэлдөөд, залуу наһанайнь дайшалхы замаар һонирхобол, илалта шэрээлсэһэн нүхэрэймни баатарлиг намтар сэдьхэл зүрхэндэтнай заатагүй омогорхол түрүүлхэл!

И. ТУМАНОВ,
дайнай ба ажалай ветеран, 1931 онһоо
КПСС-эй гэшүүн.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй Түбэй музейн залнуудай нэгэндэ. Эндэ Москва шадар болоһон тулалдаануудта зорюулагдаһан экспозици харуулагдана.

ДАБАГДАШАГҮЙ ХЭРЭМ БОЛОО БЭЛЭЙ

Бидэнэр заводой дайшалхы, ажалай алдар солын музейдэ уулзаабди. Слесарь А. Комаров, экономист А. Кузьмичева Москвагай оршондо дайлалдаһан мартагдашагүй үдэрнүүд тухай дурдалгануудтайгаар залуушуулай үмэнэ мүнөө эндэ ходо үгэ хэлэнэ.

А. КОМАРОВ: Дүшэ нэгэн оной зуниин эхеэр арадай сэрэгтэ хабаа…лха бэшэлгэнэй боложо захалхадань, манай заводой хүдэлмэришэдэй …ө зуу гаран мэдүүлгэ ороһон юм. Тэдэ мэдүүлгэнүүдэй нэгэниинь мү…ө музейдэ хадагалаатай байдаг. …эбшэн В. Смирнов тиихэдэ иигэжэ …шээ һэн: «шэн зоригто Улаан Ар…тай ээм эээмээ ниилүүлэн ябажа, …эр зэбүүн дайсаниие бута сохилгын тула, арадай сэрэгтэ һайн дураараа орохомни. Манай инаг Эхэ …ониие хамгаалхын тула хүяг хана …этээр жагсахабди»..,

ТАЙЛБАРИ: Тон богонихон болзор соо, үсөөхэн үдэрэй туршада, 120 мянга шахуу сэрэгшэд, командирнуудтай арадай сэрэгэй 12 дивизи ниислэл хотодо эмхидхэгдээ бэлэй. …нэй хүдэлмэришэд, граждан дайнай хабаадагшад, эрдэмтэд, уран зохеолшод, студентнүүд тэндэ бии байгаа. Арадай сэрэгэй частьнуудай сэрэгшэд болон командирнуудай 60 хүрэтэр процентнь партийна хүнүүд байһан юм.

А. КОМАРОВ: Һайн дураараа жагсагшадай олонхинь ниислэл хотын Ленинградска районой арадай сэрэгэй 18-дахи дивизидэ ороһон байгаа. Тэдэнэр Волоколамска шэглэлдэ тулалдаа һэн.

А. КУЗЬМИЧЕВА: Тэдэ газарнуудые бишье һайн һанадагби. Тиихэдэ 14 наһатай басагахан байхадаа; хэдэн зүүгаад эхэнэрнүүд, эдиршүүлтэй хамта; Волоколамскын оршондо, Дубосековэ разьездэдэ хамгаалхы нүүгэ-шэбээнүүдые барилсаа һэм. 28 баатар-панфиловецүүд мүнхэ баатаршалгаяа гаргаха гэжэ: «Росси агуухэ; тиигэбэшье гэдэргээ сухарихын аргагүй — арадамнай Москва оршоно!» гэһэн политрук Василий Клочковой дурасхаалта үгэнүүд бүхы орон дотор зэдэлхэ гэжэ тиихэдэ бидэнэрэй мэдээгүймнай элитэ.

А. КОМАРОВ: Би өөрын дура хүсэлөөр истребительнэ батальондо ошоо һэм. Үйлсэнүүдые хинан шалгадаг, хүүргэнүүдые харууһалдаг, түймэр сарадаг байгаабди.

ТАЙЛБАРИ: 1941 оной июлиин 15-най үеэр Москвада 13 мянга шахуу хүнтэй истребительнэ 25 батальон эмхидхэгдээд байба. Октябриин эхеэр тэрэ батальонуудай 18 мянган сэрэгшэдэйнь хахадынь шахуу коммунистнууд һэн. Тэдэнэр тэндэхи улад зонтой нягта холбоо барисаа тогтоогоод, дайсанай тагнуулшадые, шпионууд ба һүйдхэлшэдые элирүүлдэг, үгы хэдэг, сэрэгэй-ажахын шухала түхеэрэлгэ, байрануудые харууһалан хамгаалдаг байгаа.

А. КУЗЬМИЧЕВА: Москвагай оршондо байлдаанууд боложо байхадань, бидэнэр хамгаалхы нүүгэ-шэбээнүүдые бэхилжэ үргэлжэлөө һэмди. Танкнуудые зогсоохо булад рельс-хаалтанууд заводто бэлдэгдэдэг тиигээд Ленинградска шоссе харгы дээгүүр зоогдодог байһан.

ТАЙЛБАРИ: Ниислэл хотын, Москвагай оршон тойронхи нютагуудай 600 мянга шахуу зон нүүгэ-шэбээнүүдые түхеэрээ бэлэй. Хэдэн арбаад промышленна предприятинууд шухала зэр зэмсэгүүдые, бусад шухала хэрэгсэлнүүдые бүтээдэг байгаа. Городые хамгаалха, хаалта тэрэ тоодо ганга нүхэнүүд, хэдэн зуун дотодууд, дзодууд, баррикаданууд бодхоогдоо һэн. Артиллериин, пулемётуудай тодхогдохо 500 хүрэтэр нүүгэ бэлдэгдэһэн, 19 мянган булад хаалтанууд зоогдоһон байха. Бүхы харгынууд, тэдээндэ дүтүүрхи газарнуудта минэнүүд табигдаһан юм. Москва дабагдашагүй бата хэрэм болоо бэлэй.

А. КОМАРОВ: Бидэнэр ниислэл хотын оршон тойронхиие хамгаалхаар жагсаад, дайсанай добтолгонуудые зада сохин таһалдуулха тулалдаанда хабаадаа һэмди.

ТАЙЛБАРИ: ВКП(б)-гэй Центральна Комитедэй, МК болон МГК-гай секретарь А. С. Щербаков 1941 оной октябриин 17-до Москвагай радиогоор үгэ хэлээ һэн. «Москвада аюул ушараад байна. Тиигэбэшье һаань, Москвагайнгаа түлөө шэн нэтэрүүгээр, түйлай шангаар, дуһал шуһанайнгаа дууһатар тулалдахабди» гэжэ тэрэ хэлээ бэлэй.

Үйлсын байлдаануудай болоо һаань — хэрэглэгдэхэ, бүгэдэ ниитын һуралсалай ба Осоавиахимиин подразделенинүүдтэ сэрэгэй бэлэдхэл гараһан, һайн дуратанай дайшалхы 169 дружина эмхидхэгдэһэн юм. Октябриин түрүүшын хахадай туршада Москва 50 мянга шахуу сэрэгшэдтэй армиие нэмэжэ эльгээгээ һэн.

А. КУЗЬМИЧЕВА: Тиихэдэ ямараар хүдэлмэрилһэмнай хэзээшье мартагдахагүй. Манай завод һомо хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргадаг байһан юм. Гол түлэб эхэнэрнүүдэй, эдиршүүлэй тиихэдэ хүдэлмэрилдэг байһаниинь элитэ. Гурбан халаанаар ажалладаг цех, соогоо унтадаг һэмди.

ТАЙЛБАРИ: Һайн дураараа жагсагшадай эмхидэлнүүд сэрэгүүдтэй хамта Москвагай түлөө эрэлхэг зоригтойгоор тулалдаһан юм. Эдэ тулалдаануудай, удаадахи байлдаануудай үеэр Ленинградска, Киевскэ, Куйбышевска районуудай арадай сэрэгэй дивизинүүд, 3-дахи коммунис дивизи онсо шалгаржа, гвардейскэ нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн байгаа. Арадай сэрэгэй московско дивизинүүдэй тугуудые хорин орден шэмэглэнэ. Олон мянган москвагайхид — һайн дураараа жагсагшад үндэр шагналнуудаар тэмдэглэгдэһэн, харин 3-дахи коммунис дивизиин снайпер басагад Н. Ковшова, М. Поливанова Советскэ Союзай Геройнууд болоһон байха.

Эндэ Эхэ ороной хуби заяан шиидхэгдээ бэлэй. Эндэ совет сэрэгшэд үхэхэһөө айнгүй тулалдаа. Баатаршалгын, шэн тэсэбэриин, эрэлхэг зоригой жэшээе бүхы дэлхэйдэ харуулагша Москвагаа тиигэжэл аршалин хамгаалаа һэмди.

Москва. (ТАСС)

СЭРЭГШЫН ГАБЬЯА

Хяагта хотын Октябрьска үйлсын 7-дохи гэртэ саг үргэлжэ пионернүүд, комсомолшууд ородог, эндэ ажаһуудаг дайнай ветеран М. А. Думновые эдир ленинецүүд, залуушуул уулзалгануудта уридаг юм.

Фронтовигай хөөрэхэ юумэн олон ааб даа. 1941 оной ноябрь һарада Думнов Эхэ оронойнгоо ниислэл хото — Москвае хамгаалхаар байлдаанда жагсаа бэлэй. Казанска вокзалда буухатайгаа сасуу сэхэ байлдаанда орожо, дайшалхы замаа эхилһэн намтартай.

Эгээл түрүүшынхеэ зүүн гар руугаа шархатахадаа тэрэ медсанбат ошохоёо таһа арсаа бэлэй: «Тэсэмээр лэ даа. байлдаанай дүүрэтэр нохосуудые хяргахал хэрэгтэй» гэжэ сержант Думнов санинструкторто харюусаһан гэхэ. Удаадахи байлдаануудташье тэрэ урдынхидаал үсэд, «эсээб, шадални һалаа» гэжэ хэзээдэшье голхордоггүй, шүдөө зуун тулалдаанда ородог, эрэлхэг, тэсэбэри ехэтэй сэрэгшэ байһанаа харуулаа һэн.

Мүнөө Михаил Афанасьевичай үбсүүе Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын Дайнай II шатын орден, хэдэн медаль шэмэглэдэг. Дайнай үеын илангаяа дурсамаар ушарнууд тухай хөөрэхэдөө, һүүлшын байлдаанай яажа үнгэрһые заатагүй дурсадаг. Батальон иимэ захиралта абаад байгаа. Хомутовка ба Максимиха тосхонуудые дайлан абаха. Эдэ тосхонуудые эзэмдэһэн немецүүд бүхэлэлтэ һайса хэһэн байгаа. Байлдааншье эхилжэ, бэеэ нюугаад буудаһан дайсадай булюухан хүсэтэй байһаниинь элирээ. Теэд совет сэрэгшэд тунхариха, сухариха гээшые мэдэнгүй тулалдаа. Иигэжэ нэгэн һаналтайгаар, нэгэл мэдэрэлтэйгээр дайсадые хюдаха гээшые Михаил Думнов хэды хараһаншье, үзэһэншье һаа, энэ байлдаанай үедэ нүхэрэйнгөө баатаршалгые сэдьхэлдээ бодотоор сэгнэжэ, «Үнэн сэхэ хэрэг хэзээдэшье иладаг» гэһэн үгын гүн удхые бүри дүүрэнээр ойлгоо бэлэй. Батальоной сэрэгшэдһээ оройдоол 10 хүнэй үлөөд байхада, нэмэлтэ хүсэн ерээ һэн. Тиигэжэ манай хоёр һуурин тосхон сүлөөлэгдөө бэлэй. Думнов энэ байлдаанда тархи руугаа хүндөөр шархатажа, госпитальдо ороһон байна.

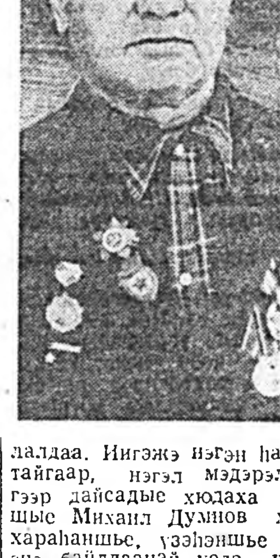

Байгша оной ноябриин 8-да гвардеец, сержант М. А. Думнов 75-тай болоо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: М. А. Думнов.

Е. СУРМАЧАП фототекст.

ЭНЭ ХУУДАҺАНДАМНАЙ:

- *Залуу наһанай эрмэлзэл ехэ*
- *Суута актёрой хүбүүн айлшалба*
- *Дэлхэйн чемпионой хөөрөөн*
- *Уран шүлэгэй долгин дээрэ.*

ТОЛИ

«УРАГШАА!» ГЭЖЭ ӨӨРТӨӨ ЗАХИРА

(НЭГЭ БЭШЭГ ТУХАЙ БОДОМЖО)

ДОРО ТОЛИЛОГДОХО бэшэгые минии аха нүхэр — хорёод онуудай комсомолец, граждан ба Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнуудай ветеран, 1941 онһоо коммунист уншаһан байгаа. Гитлеровскэ хархис сэрэгшэдэй Москва тээшэ галзуу шунахайгаар добтолжо ябаһан Варшавска дардам харгын участогуудай нэгэндэ болоһон байлдаанай урда тээ тэрэ партийна билет абаһан юм.

Энэ бэшэгые гартаа барижа, удаан саг соо анхаралтайгаар шэнжэлэн уншаһанайнгаа һүүлээр, гайхаһан маягтайгаар нам руу хараад, уууртайгаар иигэжэ асууба:

— Юрэдөө, эдэнэр үнэн зүрхэнһөө бэшэнэ гээшэ гү?

Энэ бэшэгые тэрэ үшөө дахин уншаа, залуу хүбүүд, басагадай бэшэһэниие ойлгоходоо, урмаа хухаранхай иигэжэ хэлэбэ:

— Ямар залуушуул гээшэб, эдэмнай хара амяа хараһан зон лэ. Өөһэдөө юумэ хэхэеэ хашараад, иигэжэ гэмэр-гутар гэлдэжэ ябанал. Хадые урбуулха хүсэтэй аад, хүргаяашье хүдэлгэхэеэ айна. Ямар нэгэн шэдитэ юумэ хүлеэнэ хэбэртэй. Ажал хадаа ажабайдалаймнай эди шэди болоно. «Ажал хэбэл, амаа тоһодохош» гэжэ арад зоной дунда дэмы хэлсэдэггүй.

...Нүхэрни дуугай байһанай һүүлээр энэ бэшэгые үшөө дахин уншаад, тиихэдэ намда һанагдаһанай ёһоор, ушар хэрэгтэ огто хабаагүй шэнги асуудал табиба:

— Фронт дээрэ нэн түрүүн хэд хосордог байгаа гэжэ һананабши? Түрүүшын дохёогоор, түрүүшын захиралтаар добтолгодо оронгүй, хүлеэжэ байгшад лэ. Һүүлшэг тээшэ добтолгодо орохые һанаашалан, иимэ хүбүүнэй окоп соо хэбтэжэ байтарнь дайсанай ехэ буугай һомон сэхэ дээрэнь тэһэршэхэ.

Эдэ бүгэдые харагдаһан гээшэ, «Урагшаа!» гэжэ өөртөө захиралта үгэжэ шадаха гээшэ тон шухала байна.

...Стол дээрэмни хэбтэһэн бэшэгые халаглангяар хараад, дороһоо һанаа алдан, иигэжэ хэлэбэ:

— Эдэнэр иимэ захиралта үгэжэ шадахагүй байна. Хэрбээ өөһэдыгөө һурган хүмүүжүүлжэ шадаагүй һаань, тэдэнэртэ тон хүшэр байха.

...Аха нүхэрэйнгөө ажал хэрэгээрээ гаража ошоһонойнь һүүлээр тэрэнэй хэлэһэн үгэнүүд, һанал бодол ой ухаанһаамни удаан саг соо гарабагүй. Түрүүшээр минии мүртэй анхаралаашье хандуулаагүй байһан бэшэгэй ямар гүнзэгы удхатай, ямар ехэ хойшолонгуудтай байһые тэрэ элирүүлжэ үгэбэ бшуу.

Тиин мүнөө энэ бэшэгые дурдан харуулхамни:

«Мэдүүлгыемнай хаража үзөөд, шухала хэмжээ абахыетнай бидэ, Нуга тосхоной залуушуул, гүйнабди. Манай клуб хангалтагүй муу байдалтай, орхигдошонхой. Клубые даагша ямаршье хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэдэггүй, ажал хэдэггүй. Эндэ залуушуулда һонигүй байһан дээрэһээ тэдэнэй ондоо тээшээ ябашаха байһанда клубай хүдэлмэрилэгшэд анхарнагүйл. Нинишалдаа хэрүүлжэ, архи тамхинһаа бэшэ ондоо юумэ тэдэнэр харанагүйл.

Залуушуулда клубаа нээжэ үгэхын орондо даагшань тэрэнээ сууреалаад, гэртээ ябашадаг. Тиихэдэ сонхыень абажа, ара талынь үүдэ нээгээд, ямар нэгэн хэмжээ ябуулга үнгэрэхэ шиартай болодогбди. Фильмүүд бултадаа хуушан, тингээшье һаань, тэдэниие дахинаа хараха баатай болодогдог. Юундэб гэхэдэ, залуушуулай хэхэ ондоо юумэн үгы. Хэмжээ абахыетнай гүйнабди».

...Энэ бэшэгэй мүр бүхэн, үгэ бүхэн Нуга тосхоной залуушуулай ямар «хүшэр хүндэ байдалда» ороһые, ажабайдалаа, ажал хэрэгээ, амаралтаяа удха-түгэлдэр, ашатай туһатай болгохын тула тэдэнэй юушье хэжэ шадахаяа болиһые элирхэйлэн гэршэлнэ бшуу. Бодото дээрээ юун болоноб?! Зүгөөр Борьёогой совхозой Нуга тосхондо иимэ ушар байдал тохёолдобо гэхэдэ, гайхан гэлыхээр лэ. Ушарынь гэбэл, совхоздо аяар 136 комсомолшууд тоологдоно. Хулиган ааша гаргагшад, архиншад, һонигүй байдал иимэ ехэ хүсэнһөө үрин-тарин үлдэгдэшэхэ бэшэ юм аал?!

Клубайнгаа үүдэ сонхыень эбдэжэ орохо бэшэ, харин тэдэ соёлой гуламтынгаа ёһотойл эзэд байха зэргэтэй. Нуга тосхондо 14, харин хүршэ Тасархайда комсомолой организацинь 16 хүнһөө бүридэнэ. Хүсэниинь адлирхуу гээшэ ааб даа. Зүгөөр Тасархай тосхоной комсомолшууд өөһэдөө клубаа зэһабарилжа, үбэлдэ бэлдэв. Туһалха гүйлтатайгаар гомдол барижа, энэ тэрэдэ хандаагүй. Эдэнэр нютагайнгаа соёлой гуламтын ёһотойл эзэд болоно ха юм. Хэрбээ ёһотой эзэд байбал, тэдэ өөһэдтөө этигэдэг, найдадаг гээшэ.

«Туһалыт, туһалыт!» — гэжэ эдэбхи үүсхэлгүй, хүсэл эрмэлзэлгүй хүнүүд лэ яахашье мүрөө оложо ядахадаа, хандадаг байна. «Урагшаа!» гэжэ өөһэдтөө захирагты, энэ захиралтая комсомол ёһоной сог залитайгаар дүүргэгты. Тиигэбэл өөһэдөө гайхахалта, өөһэдыгөө хүндэлхэлтэ. Тиигэбэл туһа эрижэ гүйхэ бэшэ, харин бусадта туһаламжа үзүүлхэ эрхэтэй болохолта. Имагтал энэрхы һайхан сэдьхэлтэй, хүсэн түгэс хүнүүдтэ иимэ эрхэ олгогдодог гээшэ. Һургаал болохынь тула эдээн тухай мүнөө таанадта хөөрэхэмни. Эдэмнай ехэ һургаал абама жэшээнүүд лэ.

НЭГЭДЭХИ ЖЭШЭЭ. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай ветеран Александр Иванович Буркинай ажабайдалһаа нэгэ үйлэ хэрэг дурдая. Тэрэ Суворовой болон Кутузовай орденуудтай Неманскэ 99-дэхи гаубична артбригадын буридэлдэ алба хээ, батарейе командалаа. Энэ ушар 1944 оной октябриин 21-дэ болоо һэн. Байлдаанай урда тээ хэгдэһэн тагнуулай үедэ бүлэг командирнууд хорожо шэбээлһэн немецүүдтэ дээрээ ортошобо. Фашистнууд манай офицернүүдые обёорходоо, тэдэниие плендэ абахые һэдэһэн байгаа.

Командирнууд буудалдаһаар манай батарейнүүдтэ дүтэлэн сухариба. Немецүүд автомадаар, аадар бороогой орожо байһан юумэдэл, таһалгаряагүй буудаа. Буркинай унаган нүхэр — комбат Кондаков хүндөөр шархатаба. Немецүүдэй эжэ эхигүй буудажа байһанһаа уламжалан, нүхэдынь тэрэниие байлдаанай талмай дээрэһээ дары түргэн абажа шадабагүй.

Энэ үедэ Буркин өөрынгөө батарейдэ байгаа. Нүхэдтэнь юунэй тохёолдоһые ойлгоходоо, сэрэгшэ Сидоркинтой хамта Буркин артиллеристнүүдэй хэбтэжэ байһан харгын хажуу талын ханааб руу орошобо.

Тохёолдоһон ушар тухай тэрээндэ хөөрэбэ. Тиихэдэнь Александр Иванович нүхэдөө зэмэлээ: «Юундэ нобшоржо байгаа зомта». Бэшэ юушье хэлээгүй. Нүхэрэйнгөө хэбтэһэн газар тээшэ һэмээхэнээр мүлхибэ. Командиртаа ехэ дуратай Сидоркин хойноһоонь шамдаба. Кондаков хүрэтэр оройдоол 30—40 метрэй үлөөд байхада, Буркин ногоон соо нюугдаһан шабын түмэрые хүлөөрөө дайражархёо. Тиихэтэйнь сасуу, шанга тэһэрэлгэ болобо. Минэ...

Сержант Сидоркин командиртаа дүтэлжэ, шуһа нүжэ болошоод байхыень харахадаа, сэдьхэлээ хүдэлгэн асууба: «Та, нүхэр ахалагша лейтенант, шархатаа гүт?» Кондаковто түргөөр мүлхижэ ошохыень түрүүшын зэбдэдэ үбдэһэнөөшье ойлгоогүй байһан Буркин Сидоркиндо захирба. Харин өөрөө гансаараа гэдэргээ бусахые шиидэһэн аад, мэдээгээ алдажархёо.

Тагнуулшан Сидоркин плащпалатка дээрэ командираа хэбтүүлээд, өөһэдынхид руугаа аалиханаар шэрэбэ. Фашистнууд Сидоркиниие обёороод, буудажа ороһон байгаа. Харгын захын ханааб соо хэбтэһэн манай сэрэгшэд фашистнуудта шанга сохилто үзүүлбэ. Сидоркиндо туһалхаяа сержант Зайцев мүлхин ошобо. Тэдэнэр хоюулаа Буркиниие аюулгүй газарта гаргаад, шархыень боогоо һэн. Буркин мэдээ ороходоо, иигэжэ хэлэбэ: «Һайнта даа, нүхэдни, ами наһыем абарбат». Тэрэ дуугай болобо. Ахалагша лейтенантын нюдэнһөө нулимсашье дуһажа болоо: аршалан абаржа шадаагүй хани нүхэр тухайдаа бодомжолһон байха...

А. И. Буркиниие самолеедоор Каунас хотодохи госпитальдо абаашаба. Тэндэ тэрэ зүүн хүлөө тайруулаа һэн.

Тэрэ офицер байгаа. Мэдэлдэнь байһан хүнүүдые тэрэ байлдаанай гал дүлэн руу захиралтаар эльгээжэ шадахашье һэн. Зүгөөр тиигээгүй. Тэрэ нүхэрөө өөрөө аршалан абархые хүсөө бшуу.

ХОЁРДОХИ ЖЭШЭЭ. Ажалша бүхэриг, эрид шууд зантай хүн ямаршье ушар байдалһаа амжалтатайгаар гарадаг гээшэ. Тэрэ туһа хүлеэжэ байдаггүй, өөрөө туһалхаяа ошодог. Иимэ хүнүүдһээ ажабайдал үндэһэтэй, тэдээгээрээ ажабайдал хүсэн түгэс, үзэсхэлэн һайхан лэ.

Юрий Константинович Топский Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг, ЛВРЗ-дэ ажалладаг юм. Хэзээ нэгэтэ редакцида мүн лэ бэшэгүүд ерэдэг һэн. Заводой хүдэлмэришэдэй һуурин тосхоной үйлсэнүүдһээ хулиган ябадалтай хүнүүдые зайсуулхые эдэ бэшэгүүдэй авторнууд гүйдаг бэлэй. Мүнөө бэшэгүүд ерэхэеэ болинхой. Юундэб гэхэдэ, Ю. К. Топскиин хүтэлбэрилдэг арадай дружинигууд хүдэлмэришэдэй һууринай үйлсэ гудамжануудта ёһотойл эзэд болоһон байна.

Дэлхэй дээрэ эхын үгэһөө үнэн сэхэ, халуун дулаан юумэн байхагүй. Тиимэһээ би Топский тухай өөрөө хэлэхэгүйб. Мария Николаевна Черниновада үгэ үгэһүү.

«Юрий Константинович Топский залуу хүн бүхэнэй зүрхэ сэдьхэлые һайнаар ойлгодог, уршаг түбэгтэ ороо һаань, туһалдаг, баяр баясхалангыень хубаалдадаг юм. Тэрэ залуушуулай дунда ямар ехэ хүдэлмэри ябуулдаг гээшэб? Ю. К. Топскиин хүтэлбэрилдэг отрядай хүбүүд жаяг журамтай, ариг сэбэр, ажалша бэрхэ, институдуудта һурадаг юм. Юрий Константиновичай оролдолгоор лэ миниишье хүбүүн мореходно училищада һурана. 1975 ондо хүбүүмни дружинада ороо һэн. «Эжы, би дежурствадаа ошобоб» гэжэ хүбүүнэйнгээ хэлэхэдэ, хододоо һанаа амар үлэдэг һэм. Хүбүүмни Ю. К. Топскиин харууһан доро ябана гэжэ мэдэдэг байгааб».

ГУРБАДАХИ ЖЭШЭЭ. Зүрхэнэйнгөө зоригоор, һэшхэл бодолоороо зоной хүндэдэ хүртэһэн хүнүүд манайда олон. Нэгэ иимэ бэшэг энээниие элирхэйлэн гэршэлнэ:

«Би гушаад жэлдэ хүдэлөөб, 1973 оной февральһаа хойшо хүдэлнэгүйб, пенсидэ гаранхайб. Тиин хүндөөр үбшэлжэ, газаашье гаража шадахаяа болиһоор гурбан жэл боложо байнаб. Ключевской үйлсын 45-дахи байшанда байрладаг 111-дэхи магазинай хүдэлмэрилэгшэдтэ баяр баясхалан хүргэнэб. 1980 онһоо хойшо тэдэ намайе гэртэмни хангана: хилээмэ, һү болон бусад эдеэ хоолой зүйлнүүдые асаржа үгэдэг. Хэрбээ иимэ һайн эдэ хүнүүдэй үгы һаань, яахашье байһанаа ойлгоногүйб. Магазиниие даагша Д. П. Васильева, тэрэнэй орлогшо Л. Е. Симакова, ахалагша наймаалагша Г. М. Симакова, М. М. Попова, Л. Н. Сергеева гэгшэд намда үнэн зүрхэнһөө, һайнаар хандажа, ехээр туһална. Эдэнэртэ бултандань баяр баясхалан хүргөөд, элүүр энхэ зол жаргалтай ябахыень хүсэнэб.

Е. Всеволодова».

* * *

Иимэ хүнүүд манайда олон. Эдэнэр ядаһан, зобоһон хэбэртэй бэшэгүүдые бэшэжэ шадахагүй байна. Тэдэ али бүхы юумэндэ зүрхэ сэдьхэлээрээ хандажа, манай ажабайдалые бүри гоё һайхан, удха түгэлдэр болгоно бшуу. Ажабайдалдаа үүсхэл эдэбхитэй, эрмэлзэл ехэтэй ябаха гээшэ иимэл даа. Энэ хадаа хүнэй эдлэхэ ёһотойл жаргал болоно!

А. СУББОТИН.

А. КАРПОВ: ТҮСЭБНИ ЕХЭ

1982 оной февраль һарада Аргентинын Мар-дель-Плата хотодо үнгэрэгдэхэ уласхоорондын мүрысөөндэ Анатолий Карпов хабаадаха байна. Ерэхэ жэлдэ гол түлэб гроссмейстернүүдэй наадаха 4—6 мүрысөөндэ хабаадаха юм. Үшөө Швейцарида болохо бүхэдэлхэйн шатарай олимпиадада наадаха... Совет болон гадаадын журналистнуудта зорюулагдажа Москвада үнгэрэгдэһэн пресс-конференци дээрэ дэлхэйн гурба дахин чемпион иигэжэ хэлээ. Урда тээхэнэнь Ленинэй орденоор шагнагдаһан Анатолий Карповые хэблэлэй, радио ба телевидениин 200 гаран түлөөлэгшэд үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалба.

СССР-эй Спорткомитедэй түрүүлэгшэ С. П. Павлов, СССР-эй Шатарай Федерациин түрүүлэгшэ, СССР-эй лётчик-космонавт В. И. Севастьянов дэлхэйн чемпион А. Е. Карповта лаврово венок зүүлгэбэ.

(ТАСС).

ЖУРНАЛИСТЫН ДЭБТЭРҺЭЭ

«Таанартай уулзахаяа яарааб...»

Ородой агуухэ артистын хүбүүн—Федор Шаляпин Москвада ерээд байха үедэ доро ханинартая иигэжэ хэлэһэн байгаа. Римдэ ажаһуудагшье, тэрэ бүхы зүрхэ сэдьхэлээрээ Москватай нягта холбоотой юм. Энэ удаада ерэхэдээ, тэрэ долоон хоногһоо үлүү саг соо манай нислэл хотодо айлшалба. Эдэ бүхы үдэрнүүдтэ зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэмэ уулзалгануудтай болоо.

СССР-эй Соёлой министерствэдэ, Глинкын нэрэмжэтэ хүгжэмэй соёлой гүрэнэй музейдэ тэрэниие хүндэмүүшэ халуунаар угтаһан байна. Ф. И. Шаляпинай болон ородой дуунай түүхын музей болгохын тула һэльбэн шэнэлэгдэжэ байһан эсэгынгээ гэртэ тэрэ хүрэбэ. Балшар наһанайнгаа хани — совет композитор Ю. М. Слоновто айлшалһан, бүхэли үдэшөө Иван Семенович Козловскиindo үнгэргэһэн, Сергей Владимирович Михалковтой, элитэ мэдээжэ дуушан Елена Владимировна Образцоватай, мүн үниинэй, шэнэ олон хани нүхэдтэеэ уулзаһан байна.

Агуухэ дуушанай хүбүүн Фёдор Шаляпин юрэ айлшаар Москва ерээ бэшэ. Чайковскиин нэрэмжэтэ гудамжын 25-дахи номерой Шаляпинтанай байшангые һэльбэн шэнэдхэлгэдэ тэрэ үниинһөө хойшо эдэбхитэйгээр хабаадалсана, музей байгуулгада зүрхэ сэдьхэлээрээ, урма баяртайгаар туһална. Гадна тэрэ түрэһэн ахайтаяа — мэдээжэ уран зурааша Борис Шаляпинтай (1979 ондо наһа бараһан) хамта эхилһэн һайн һайхан хэрэгээ үргэлжэлүүлжэ, Шаляпинтанай бүлэдэ хадагалагдажа байдаг уран һайханай үнэтэ шухаг зүйлнүүдые Москва асаржа байнхай. Эдэ үнэтэ шухаг зүйлнүүд Эхэ орондоо хабаатай, бусаагдаха ёһотой гэжэ Федор Федорович тоолодог. Энэ удаада тэрэ Левитанай гурбан пейзаж, Серовой табан бүтээл, Коровиной нэгэ зураг асаржа, СССР-эй Соёлой министерствэдэ дамжуулба. Иимэ ехэ, өөрсэ шухаг бэлэгэйнь түлөө Соёлой министерствэдэ тэрээндэ баяр баясхалан хүргэхэдэнь, иигэжэ харюусаба: «Хэзээ нэгэтэ уран зураашад-нүхэдэйнь эсэгэдэмни бэлэглэһэн искусствын зохёол бүтээлнүүдые Эхэ орондонь бусааха гээшэ минии нангин уялга мүн».

Россиин мэдээжэ уран зураашад Константин Коровиной болон Валентин Серовой зураһан, эсэгынгээ портредые Федор болон Борис Шаляпинууд хэдэн жэлэй урда тээ Москвада бусаагаа һэн. Уран гоёор бүтээгдэһэн энэ эхэ портредые мүнөө Глинкын нэрэмжэтэ хүгжэмэй соёлой гүрэнэй музейдэ хадагалагдажа байна. Тэрэнһээ гадна, 1975 ондо өөрынь выставкын Москвада нээгдэхэдэ, Борис Федорович хэдэн зохёолнуудаа: Сергей Рахманиновай, Сергей Прокофьевой, Сергей Конёнковой, Галина Улановагай портредүүдые москвагайхидта бэлэг болгон бариһан юм. Федор Федорович ахынгаа ажаһуудаг байһан США-да үшөө дахин ошожо, Борис Шаляпинай һамганай гэртэ хадагалагдажа байдаг бусад уран зурагуудые: Борисай зураһан Федор Иванович Шаляпинай портредые, тэрэнэй бусад зохёолнуудые, Валентин Серовой зурагуудые тэндэһээ асархые һанаашална.

Москвагайхид Федор Федоровичые ехэтэ хүндэлдэг юм. Ехэ театрта орожо, «Хованщина» гэжэ оперые шагнахадань хүнүүд тэрэниие танижа, дэбтэртээ гарыень табюулхаяа сугларшаһан байгаа. Зүжэгэй дүүрэмсээр, тэрэ зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн, Ехэ театрай сценэдэ гаража, Марфын хубсаһатаяа байһан Е. В. Образцоватай уулзаба. Совет элитэ мэдээжэ актриса эсэгынь бэлиг шадабарида түхөөһэн сценэ дээрэ бага Шаляпинтай уулзаба. Тэрэ үхибүүхэн ябахадаа, сүлерой таһалга соо һуугаад, зүжэгүүдэй үйлэ үзэгдэлнүүдые харадаг, шагнадаг һэн. Тэрэ зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн иигэжэ хэлэбэ: «Минии эсэгэ Елена Владимировна хоёрой хабаадабал, ямар гайхамшагта дуэт болохо байгааб. Эсэгэмни бэлигтэй бэрхэ хүнүүдтэ үнэн зүрхэнһөө хандадаг, тэдэнэртэй хүдэлхэ тон дуратай бэлэй. Елена Владимировнагай гайхамшаг оюун бэлигтэ тэрэнэй ямар ехээр баярлаха байһыень ойлгоноб. Тэрэ эсэгымни дурые абаһаар лэ татаһан байгаа».

«Москвада угаа дуратайб. Тэрэ Эхэ оромни болоно. Һаядаа тэрээнтэй үшөө дахин уулзаха байһандаа найданаб», — гэжэ Федор Федорович Шаляпин Шереметьевскэ аэродром дээрэ бидэнэртэй хахасахадаа хэлэбэ.

Том ЕМЕЛЬЯНОВ.
(АПН).

Алексей БАДАЕВ.

Найман мүртэй шэнэ шүлэгүүд

Мантан хана мэтээр, хулһад зогсодог һэн хээрэ.
Мандаха үглөө наран, таабариһаа түрэхэ найдал.
Харагдаагүй һонин шубууд элижэ наадаха дээрэнь,
халхалан нюуха хулһад маната холын дайда.

Харин мүнөө нараншье юрэ бусаар эндэ налайна,
ханатан далланагүй хулһад — дайрагдаа тодхор гайда.
Сэнгэнэгүй шубууд дээгүүрнь. Нэбтэ харагдажа байна
сэдьхэл дайрахаяа болиһон маната холын дайда.

* * *

Баһа юунинь тиихэдэ дуталдадаг һэм намда?
Баллаанай хормойдо саһан хайлажа захалха,
сэнхир нюдөөр ургынууд эмнис гэн даллаха,
сабидар жороомнин ульгам бэлэй аян замда.

Орой дээрэмни саһан унажа, үсөөрнэ үһэм —
он жэлнүүдэй жороое халташ зогсоохо аалби?
Урасхалта наһандам баран бни шэнги гэһэм,
ургын сэнхир харасаар дутажа ходо ябаалби...

* * *

Апрель—хабарай эхин. Байгаалиин һэргэхэ үе.
Апрель—эртын жэмбүүрэй мүнгэлиг абяан гэе.
Ангел бэшэ апрель. Арбаад зантай юм гэлсэдэг —
анханһаа ургы саһан хоёр апрельдэ нүхэсэдэг.

Алдарта хэрэгүүд үсөөн бэшэ апрельдэ болоо.
Агуухэ Ленин мүндэлөө. Гараабди замбуулинда.
Анхан шамтаяа золгожо, хүби заяагаа би олооб
Алтан дурамнан түрөө. Шүтэдэгби апрельдэ!

* * *

Үбэл, бардамлан, зонине гайхуулаа шэнэ жэлээр:
үбдэгсөө саһаар сэлюун дайдаяа хушабал.
Мүрэн, нуурнуудые мүльһэн хуягаар гэнжэлээд,
мүр, харгынуудые хүхюун шуурган булабал.

Үбһөөр дутамаг малшан лэ баясанагүй огто,
хүбшэһөө бугануд гараад, нугада бэлшэнэ.
Үрэһэ мэтэ, саһа шэмхэлжэ үзөөд, согтой
үбгэд лэ харин «ургаса, таряан...» гэлдэнэ.

* * *

Эшхэрнэ һалхин, набша сэсэгүүдэй найгатар,
эбхэрнэ сабшалан, найдалдаа зобоһон юумэдэл.
Эрбээхэй, зүгынүүд — ажалша бэрхэнь, айхабтар —
эрьелдэнэгүй дээгүүрнь, яашоо юм, бү мэдэ.

Ажамдарал бусална жама ёһоороо тодорон,
аһан сүлөөгүйл жэжэ амитад ажалаа хэжэ.
Яажа таахаб шумуул, шоргоолзон аяар доро,
ямар шалтагһаа сабшалан эбхэрнэб гэжэ?

* * *

Зарнмдаа гуниг сээжыешни бажуушаха ехээр —
залуугай үхибүүн ябадал заатагүй һанагдаха.
Үдэрэй бусадаггүйдэ бурхан зэмэгүй тэхээр,
үглөөдэрэйш һанаа үнөөндэ гуниг дарагдаха.

Жэнхэни наһан зүрилдөөнэй тээрмэдэ татагдаад,
жэжэ юумэнһээ сэбэрлэгдэн, арюужажа байха.
Тиихэдэ гуниг дуһалдал жааханаар харагдаад,
дуран мантан ехэ далайдал долгилжо налайха.

* * *

Янжин Адья хоёр үргэн сэлюун Хара далайда
үнжэн хонол гэхээр, дельфинидэл, тамарна.
Мүнөө би зүүдэндээ тэдэнэй түрэл Хангайда
мүнхын хара уһа бэдэрэн, өөдөө абирнаб.

Мүнхын хара уһан амидаралда хэрэгтэй болоо —
мүнхэ бэшэ наһан. Хүнние хэрэгынь арюулна
Мүнгэн шүүдэрээр сэбэрлээд сэдьхэл бодолоо
Янжин Адья хоёрто мүнхэ зула барюулнаб!

* * *

Азатай байгаалби һайн сэдьхэлтэй хүнүүдтэ —
ажалдам, гэртэмни намайе тоһродог лэ тэдэ:
Энхэргэн эхын шарай һаруулханаар гэрэлтэхэ,
эсэгын хэһэн юумэн һайшаагдаха бүгэдэндэ.

Арюун сэсэгүүдэй хатаршуул һайн зан абари —
газарай аялга абяануудтай сасуулхамни мэнэ.
Һайн һайхан юумэдэ үнинэй дадашанхай бидэ
һанаа амар ябахадаа, сухалаа мартанабди гэнэб.

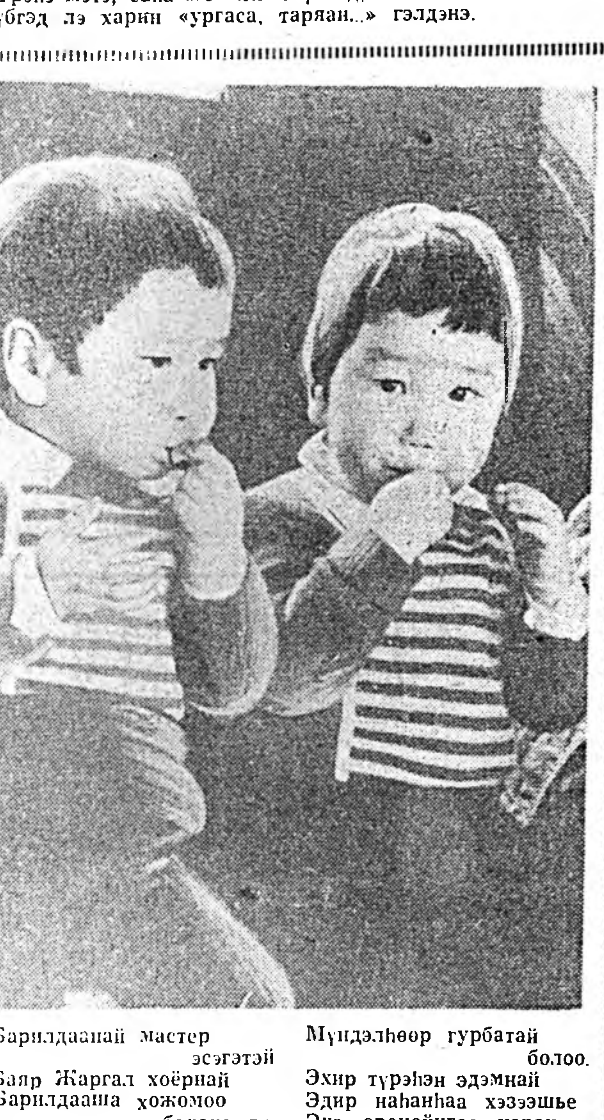

Барилдаанай мастер
эсэгэтэй
Баяр Жаргал хоёрнай
Барилдааша хожомоо
болохо гү,
Баясуулжа эхээ байха гү?
Мүнөө эдэ хоёрнай
Мүнхэ ехэ замбида
Мүшэн шэнгээр яларан
Мүндэлһөөр гурбатай
болоо.
Эхир түрэһэн эдэмнай
Эдир наһанһаа хэзээшье
Эхэ оронойнгоо наран
дор
Энхэ жаргал эдлэхэл!

В. ПЛУТТЫН фото.

ЯНДАНОВ

(ШОГ РАССКАЗ)

Һайндэрэй дүтэлһэнһөө хойшо хэдэн тээшэнь амаршалгын бэшэг, телеграмма эльгээгээд, хоёр хоног үлэһэн хойно городойхидоо телефоноор амаршалжа дүүргэжэ байбаб. Блокнот соогоо: «Янданов Ник. Бадм.» гэһэн нэрэ обог олоод, тэрэнэйнгээ хэншьеһыень ойлгожо ядажа байтараа, табан-зургаан жэлэй саана Дарһанай аршаанда хамта амарһанаа һанажархёоб.

Телефонойнь номер — 3-67-06. Хонходоходом, зүб лэ даа, тэрэл хүнэй зандарган абяан зандаа соностожо байба:

— Шагнажа байнаб!

— Һайндэрөөр, Николай Бадмаевич!

— Хүлисэгты, хэн намайе амаршалнаб?

— Гамбалов. Һанана гүт, Агаһаа хони асаруулжа байжа, Дарһанай аршаанда амараа һэмнайбди?

— Аа-а... Һанангүй яахабиб... — гээд, дуугархаяа болиһобшье, шургуул гү, юуб даа, нээгээд, блокнот абаад, нэрэ солыем бэдэрээл хаш, ушаргүй түргөөр саарһа ираха, һэхэхэнь телефоной трубкын һагшуурта соностожо байха юм. — Ринчин Дармаевич, шамдаа мэндые хүргэнэб! Һамгандаа хэды размерэй сабхи эрихээ һанаабши?

— Хайрлыт, намда гутал хэрэггүйл!

— Теэд юундэ хонходообши?

— Һайндэрөөр амаршалхаяа!

— Юун һайндэрөө дурдаабши? Сэхыень хэлэ!

— Загаһашадай һайндэр ягааб?

— Аа, ойлгосотой. Томохон чемоданда дүүрэтэр омоли хээд, үглөөдэр баазадамни ерээрэй. Шинии һамганай хүлдэ углаха сабхи олоно бэзэбди.

— Николай Бадмаевич, хүлисыт даа. Тээсгэн Москваһаа хоёр паар сабхи асараа һэм.

— Али загаһанай складай һамгадта бултандань сабхи эрихээ һанаа гүш? Тиигэхэ һаа, боошхо омоли асархаш.

— Хүлисыт даа, өөрыншье, складайнгаашье һамгадта сабхи эрихээ һанаагүйб...

— Нүхэр, ши мэхээ бү гарга. Гутал эрихээ һанаһыеш абяагааршни мэдэжэ байнаб.

— Тиигэжэ бү хэлэгты... Һайндэрөөр амаршалнаб!

— Шамайеш амаршалнаб! — гээд, саашадаа оройдоо үрэ туһагүй амитан гэжэ намайе сэгнэһэн гуталай баазын директорэй нэрэ обогыем блокнот сооһоо «шар-рд» байса зурахань телефоной трубкын һагшуурта зандаа соностобо. Тиихэдэнь бишье блокнодоо телефонойнгоо трубкын аманда зорюута абаашаад, өөрынь нэрэ обогые бүришье шангаар «шар-р-р-рд» байса зурахадам, Яндановта шлээд һонороор дуулдаһан байгаа ёһотой.

Ш-С. БАДЛУЕВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. Социалис мүрысөөндэ хабаадагшын үгэ. «Хүдэлмэришэнэй нэрэ хүндын хэрэг» — Г. Семёновой статья. «Республикын ажалай үдэр» — мэдээсэлнүүдэй суглуулбари.

Хоёрдохи хуудаһанда. Партийна ажабайдал: коммунист фермэ дээрэ. «Ш... хэхы участогууд дээрэ» В. Бальбеевэй статья. [Ре]дакцида ерэһэн бэшэгэй[...] рөөр. «Гэгээн сагаан үдэр[...] да, хүн зоной нюдэн дээр[...] Л. Зандановагай статья.

Гурбадахи хуудаһа[нда]. Москва шадар болоһон [бай]даанай 40 жэлэй ойдо [зо]рюулагдаһан материалнуу[д] суглуулбари.

Дүрбэдэхи хуудаһа[нда]. Субботын үдэрэй га[...]

СЭНХИР ЭКРА[Н]

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Орбита. 8.55 — Дамжуулгын программа. 9.00 —«Время». 9.40 — «АБВГД-ейка»... 10.40 — «Таанадта, түрэлхид!». 10.50 — «Һайн эд бараа ехээр гаргаха». 11.20 — «Һолонго». Арадай уран бэлигэй телевизионно программануудай уласхоорондын IV фестиваль. Финлянди. 11.40 — «Баатаршалга». Москва шадар немец-фашис булимтарагшадые һамна бута сохилгын 40 жэлэй ойдо. 12.10 — Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай дуунуудай темээр зохёогдоһон фантази.

Улаан-Үдэ. 12.20 — Москва шадар немец-фашис булимтарагшадые бута сохиһоор 40 жэлэй ойдо. «Тэрэ үеын хүнтэй хөөрэлдөөн». 12.45 —Шэнэ һонин (буряадаар). 12.55—«Гүрэнэй Воронежско ородарадай хоор — манай айлшан». 13.35 —«Почему плакал Миша-олимпиец» — баримтата фильм.

Орбита. 14.05 —«Спортлотогой» 49-дэхи тираж. 14.15 — «Мэдээжэ аад, юрэ бусын юумэн» 15.15 —«Мүнөөдэр —түби дэлхэй дээрэ». 15.30 — Уласхоорондын конкурснуудай лауреат Л. Тимофеева наадаха. 15.50 —«Огонь в глубине дерева» — телевизионно һайханай фильм. 16.[...] «Илагшад». Фронтовой х[...]рай клуб. Москвае ар[...] хамгаалхын түлөө байлд[...] хабаадагшадай уулзалга[...] — Политическэ шэнжэ[...] В. П. Бекетовэй хөөрөөн. —«Танай бэшэгүүдээр». [...]гэ ороноо хамгаалгын А[...] дайнай ветерануудта, М[...] шадар болоһон байлдаан[...] баадагшадта зорюулагд[...] хүгжэмтэ программа. 1[...] 19.20 — Забһарлалга. 1[...] «9-дэхи студи». Полит[...] шэнжэлэгшэ В. С. Зори[...] тэлхэ. 20.20 —Москва [...] болоһон байлдаанай 4[...] лэй ойдо. «В трудный [...] уран һайханай фильм. 2[...] «Время». 22.35 —«Арада[...] га дуунууд». 23.35 —Х[...] гээр СССР-эй чемпионат[...] намо» (М) — ЦСКА (2[...] 3-дахи үенүүд). 00.15 — [...] һонин.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС: 670000

г. УЛАН-УДЭ, ул. ЛЕНИНА, 35, редактор—2-54-54, приемная —2-54-93, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат, —2-66-76, отделы: партийной жизни—2-60-91, пропаганды—2-56-23, промышленност и строительства—2-61-35, сельского хозяйства —2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта—2-69-58, культуры и школ—2-60-21. информации—2-34-05, перевод—2-54-93, писем и селькоров —2-67-81, корректорская—2-35-95, машинное бюро—2-57-63, фотолаборатория—2-33-61, отдел объявлений—2-65-54

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств полиграфии и книжной торговли.
Н-04798. Заказ № 279. Индекс 59[...]